

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**ÖZEL EĞİTİM ALAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN
DİNİ YÖNELİM VE KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE
DİNİ BAŞ ETME BİÇİMLERİNİN ROLÜ**

ADİL ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA
2021

**ÖZEL EĞİTİM ALAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN
DİNİ YÖNELİM VE KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE
DİNİ BAŞ ETME BİÇİMLERİNİN ROLÜ**

ADİL ŞAHİN

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FATMA GÜL CİRHİNLİOĞLU

LEFKOŞA
2021

KABUL VE ONAY

Adil Şahin tarafından hazırlanan “Özel Eğitim Alan Çocukların Ebeveynlerinin Dini Yönelim ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkide Dini Baş Etme Biçimlerinin Rolü” başlıklı bu çalışma,/...../2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

.....
Prof. Dr. Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU (Danışman)

Yakın Doğu Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Anabilim Dalı

.....
Dr. Gönül TAŞÇIOĞLU Başkan)

Yakın Doğu Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Anabilim Dalı

.....
Yrd. Doç. Dr. Şengül BAŞARI

Yakın Doğu Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi
PDR Anabilim Dalı

.....
Prof. Dr. K. Hüsnü Can BAŞER

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

Tarih:

İmza

Ad Soyad: Adil ŞAHİN

TEŞEKKÜR

Bu tez yoğun çalışmaların ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen birçok kişinin katkıları sonucu oluşmuştur. Öncelikle beni bugünlere getiren, her başarımda arkamda duran ve benim başarımlarım için çapalayan aileme sonsuz teşekkür ederim.

Bu tezin hazırlanış aşamasından bitiş aşamasına kadar olan bir çok konuda yardımcı olan ve sürekli bizi yönlendiren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Fatma Gül Cirhinlioğlu'na gönülden teşekkür ederim. Bunun yanı sıra tezimize ve çalışmamıza rehber olan öğretim üyesi hocalarımıza çok teşekkür ederim.

Anket uygulamasında bana izin veren ve yardım eden Deva, Yaşam, Öyküm, Gün Işığı, Yağmur özel eğitim merkezlerine sonsuz teşekkür ederim.

ÖZ

ÖZEL EĞİTİM ALAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN DİNİ YÖNELİM VE KAYGI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE DİNİ BAŞ ETME BİÇİMLERİNİN ROLÜ

Çalışmada özel eğitim alan çocukların anne ve babalarının dini yönelim ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide, dini baş etme biçimlerinin rolü ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma, ilişkisel tarama modeli kullanılan betimsel bir araştırmadır. Araştırmamız Adıyaman ilinin merkezinde bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon okullarında 2020-2021 eğitim öğretim yılında özel eğitim almakta olan öğrencilerin anne ve babalarından oluşan gönüllü toplam 150 bireyin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim puanlarında, katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırmada olumlu dini başa çıkma alt boyutu ile içsel ve dışsal dini yönelim alt boyutları arasında olumlu yönlü orta düzeyde ilişki keşfedilmiştir.

Olumsuz dini başa çıkma alt boyutu ile dışsal dini yönelim alt boyutu arasında ise pozitif yönlü orta düzey ilişki tespit edilmiş olup bu ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Olumsuz dini başa çıkma, ebeveynlerin kendilerinin iyi bir dindar olmadıklarını düşündükleri için başlarına bunların geldiğini düşünmeleri ile ibadetin onlara yarar sağlayacağını düşünen kişiler arasında bir korelasyon çıkması beklenebilmektedir. Araştırmada kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla pozitif dini başa çıkma unsurlarını kullanmasının sadece cinsiyetin değil, cinsel rol ve sosyolojik konumların da ilgili olabileceği düşünüldüğünde bu çalışma, sonraki araştırmalar için bu unsurları da içine alan ölçeklerin kullanılmasının gerekliliğini göstermesi açısından önemlidir. Ve bu durumun klinik araştırmalar için de önem arz etmesi bilim dünyası için yeni kapılar açabilir. Ayrıca bu çalışma İleriki çalışmaların, uyruk ve doğum yerlerinin yanında kültürel olarak farklılıkları göze alarak yapılmasının daha iyi olacağını da göstermektedir. Bu çalışmada, çocuğu özel eğitim gören bireylere klinik

yaklaşımlarda da eğitim düzeylerine göre değerlendirme yapılmasının gerekliliği görölmüştür. Bu anlamda bu çalışmanın, sonraki çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, Dini yönelim, Dini baş etme, Çocuk, Ebeveyn

ABSTRACT

THE ROLE OF RELIGIOUS COPING MECHANISMS IN THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUS ORIENTATION AND ANXIETY LEVELS OF PARENTS OF CHILDREN RECEIVING SPECIAL EDUCATION

In the study, it is aimed to reveal the role of religious coping mechanisms in the relationship between religious orientation and anxiety levels of the parents of children receiving special education.

This research is descriptive and a correlational survey model was used. Our research was carried out with the participation of 150 volunteer individuals consisting of the mothers and fathers of the students receiving special education in the special education and rehabilitation schools in the center of Adiyaman province in the 2020-2021 academic year.

As a result, a significant difference was found in the religious orientation scale and its sub-dimensions, internal religious orientation scores, depending on the age at which the children of the participants were diagnosed. A positive moderate relationship was found between negative religious coping sub-dimension and external religious orientation sub-dimension, and this relationship is statistically significant. Negative religious coping can be expected to show a correlation between those who think that this has happened to them because they are not a good person in terms of religious practices and those who think that worship will benefit them.

Key Words: Special education, Religious orientation, Religious coping, Child, Parent

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY

BİLDİRİM

TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x

1. BÖLÜM	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	3
1.2. Araştırmanın Önemi	4
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
2. BÖLÜM	6
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Özel Eğitim.....	6
2.1.1. Zihinsel Engel	7
2.1.1.1 Zihinsel Engel ve Kaygı	7
2.2. Dini Yönelim.....	9
2.2.1 İçsel Dini Yönelim.....	9
2.2.2 Dışsal Dini Yönelim	10
2.2.3 Dini Yönelimle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	11
2.2.4 Kaygı ve Dini Yönelim	11
2.3. Başa Çıkma Yöntemleri ve Dini Başa Çıkma.....	12
2.3.1 Kaygı ve Dini Başa Çıkma.....	14
3. BÖLÜM	18
YÖNTEM	18
3.1. Evren ve Örneklem.....	18
3.2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması	21

4. BÖLÜM	24
BULGULAR	24
4.1 Katılımcıların Sosyodemografik ve Ölçeklerden Aldıkları Puanların Dağılımı	24
4.2 Ölçeklerden Alınan Ortalama Puanlar ve Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Dağılımlarının İncelenmesi	27
5. BÖLÜM	57
TARTIŞMA	57
6. BÖLÜM	64
SONUÇ VE ÖNERİLER	64
6.1 Sonuç	64
6.2 Öneriler	65
KAYNAKÇA	67
EKLER	74
İNTİHAL RAPORU	79
ETİK KURUL RAPORU	80

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı (n=150)....	19
Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı (n=150)....	24
Tablo 3. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanlar (n=150).....	26
Tablo 4. Cinsiyetlere Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)	28
Tablo 5. Yaşa Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)	29
Tablo 6. Medeni Durumuna Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150).....	30
Tablo 7. Öğrenim Durumuna Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150).....	32
Tablo 8. Mesleğe Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)	35
Tablo 9. Aylık Gelire Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)	37
Tablo 10. Katılımcıların Kendi Gelirlerini Nasıl Bulduklarına Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)	39
Tablo 11. Özel Eğitim Alan Çocuk Sayısına Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)	41
Tablo 12. Çocuğunun Tanı Aldığı Yaşa Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150).....	42
Tablo 13. Ailesinde Başka Özel Eğitim Gereksinimi Olan Katılımcılar ile Olmayan Katılımcıların Ölçeklerden Alınan Puanlarının Karşılaştırılması (n=150)	44
Tablo 14. Sosyal Desteğin Olup Olmamasına Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)	45
Tablo 15. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanlar Arasındaki Korelasyonlar (n=150).....	46
Tablo 16. Katılımcıların Dini Başa Çıkma Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeğinden Aldıkları Puanların Endişe ve Anksiyete Ölçeği Puanları Yordama Durumu	47

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Aracı Değişken Analizi Modeli	48
---	----

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumun temeli olarak kabul edilen ailenin oluşumunda, çocuklar en önemli faktörü oluşturmaktadır (Coşkun ve Akkaş, 2009). Çocuk sahibi olmak, ebeveyn olmaya karar vermek insan yaşamındaki en önemli olaylardandır. Çocuğun doğumu aileyi yapısal, gelişimsel ve işlevsel olmak üzere üç farklı şekilde etkilemektedir. Ebeveynler, ilgilerini ortak bir varlığa, çocuklarına, yöneltmekte ve yaşantılarını çocuklarının gereksinimlerini öncelik sırasına koyarak düzenlemektedir (Özgüven, 2000; Şendil ve Balkan, 2005). Her ebeveyn, sağlıklı bir çocuğa sahip olmak istemektedir (Kırca, 2002). Çocuğa ilişkin olan bu istek, ebeveynlerin kendilerini ve çocuklarını nasıl algıladıklarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.

Çiftler, ailelerine bir bireyin daha katılacağını öğrendiklerinde gelecekle ilgili plan yapmaya başlarlar; ancak hiçbir zaman özel gereksinimli bir çocuğa sahip olunacağı duygusu ile ebeveynliğe hazırlanmazlar. Hatta bu düşüncenin varlığı bile birçok çifti huzursuz etmektedir (Metin, 2012). Özel gereksinime sahip bir çocuğun anne-babası olma rolü, ebeveynlerin kendi seçimleri değildir ve hiçbir anne-baba bu role kendini hazırlamaz (Akkök, 2003).

Ebeveynler; hamilelik süresince, doğum esnasında veya çocukla yaşamaya başladıktan sonra, çocuklarının özel gereksinimli olduğunu öğrenmeleriyle birlikte büyük bir hayal kırıklığına uğrayabilmektedirler (Yazıcı ve Durmuşoğlu, 2017). Bu ve benzeri çocuk sahibi olan ebeveynler, komplike duygulara sahip olabilmekte, ne yapacaklarını, nasıl davranacaklarını ve bu özelliklere sahip olan bir çocukla yaşamlarını nasıl sürdüreceklerini bilememektedirler (Metin, 2012). Her şeyiyle daha normal özellikleri olan bir

çocuk sahibi olmayı arzularken ve gelecek günleri ile ilgili tüm plan ile programlarını bu doğrultuda yapmışken planlanan ve programlanan beklentileri haricinde farklı özellikleri bulunan bir çocuğun doğması, anne ve baba için birtakım zorluklara sebebiyet verecektir (Yıldırım-Doğru & Arslan, 2008).

Ailelerin bazıları, özel gereksinimli çocuğun dünyaya gelmesi süreci ile başlayan bu stresli, sıkıntılı duruma kolayca adapte olamazken bazıları ise daha etkili başa çıkma yöntemlerine sahip olarak stresli ve sıkıntılı söz konusu bu durumun üstesinden gelebilmektedir (Çetrez – İşcan ve Malkoç, 2017). Başka bir ifadeyle, karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri tüm zor durumlara rağmen yaşamlarını sürdürerek engel ve yetersizliğin neden olduğu bu zor durumu atlatabilmektedirler (Patterson, 2002). Ebeveynlerin bu süreçte fonksiyonu, çocuğun kendisini hayatta güvende hissetmesini sağlamak ve karşılaşılabileceği sıkıntılarla ve stresli durumlarla başa çıkması için ona destekte bulunarak daha sağlam ve sağlıklı bir iletişim kurmaktır (Çetinkaya, 2004). Ebeveynler ne olursa olsun hayata ve hayatın getirdiklerine inanmalı, kaygıdan uzak olmalı ve bu kaygılarını çocuklarına yansıtılmamalıdır (Fromm, 2003).

Cin ve Kılıç'a göre (2005) özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak, anne babanın strese girmesine neden olup kaygı düzeylerini artırmakta ve geleceğe dair beklentilerini negatif yönde etkilemektedir (Cin & Kılıç, 2005). Ebeveynler, ilk olarak şok, inkâr, suçluluk gibi duygu durumlarını sırasıyla yaşayıp bir süre sonra kabul ve uyum sürecine girerler ve çocukları için çabalamaya başlarlar (Varol, 2010; akt. Avşaroğlu, 2012).

Özel eğitim alan çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadığı duygu durumlarının ilki, kaygıdır. Kaygı, hem anne babanın birbirlerine karşı tutumlarını hem de ebeveyn çocuk iletişimini etkilemektedir (Avşaroğlu, 2012). Özel gereksinimli çocuğa sahip olma gibi olumsuz olarak nitelendirilen yaşam olayları, bireyleri iki farklı tutuma sevk edebilir: İlk tutum şekli ebeveynlerin sahip olduğu güzellikler için kadercî bir yaklaşım sergileyip mutlu olacak sebepler bulmaları olarak görünürken; diğer tutumda ebeveynler şükredecek sebep bulmakta ve sahip olduklarını algılamakta zorluk çekebilirler.

Kişiler, her türlü kayıpta birbirine yakın yaşanan psikolojik uyum tepkileri göstermektedirler (Aslanoğlu, 2004). Başa çıkma süreci bir taraftan bireyleri

bir taraftan da yakın çevrelerini etkileyebilmektedir. Başa çıkma sürecinde birey, kendi hayatıyla ilgili bilişsel ve duygusal yorumlamalarını, olumlu ya da olumsuz yönde isimlendirip onları değiştirebilmektedir (Ayten ve Öztürk, 2012).

İnsanlara yol gösterici fonksiyonu olan din, problemlerle başa çıkmada bir yöntem olarak kullanılabilir, umut aşılıyarak yaşamın anlamını keşfetmelerine ve sorunların üstesinden gelmelerine de yardım etmektedir. Din, insana hayatı ve ölümü anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır (Kavas, 2013). Hayata anlam vermede rol oynayan dinî tutumlar, kişilerin hayatına yön verirken diğer tutum ve davranışların da belirlenmesinde önemli bir işlev görebilmektedir. Din, Özellikle stres ve kaygıyla başa çıkma konusunda ciddi bir rol oynayabilmektedir. Bireylerin, hayatları içsel ve çevresel faktörlere bağlı olarak farklı zorluklar, engellemeler ve sıkıntılı durumlarla çevrelenmiştir . Din, insanların diğer tutum ve davranışlarına yön verme özelliğinden dolayı stresle başa çıkma konusunda da aktif bir rol oynamaktadır (Kavas, 2013).

Özel gereksinimli çocuğa sahip olma gibi stresli durumlara uyum sağlamak amacıyla bireylerin başa çıkmada başvurdukları yollardan biri de inançlarıdır. Kaygı anında yaşanan durumla baş edebilmek adına, bireylerin, dine yönelmeleri farkındalıklı bir yönelmedir (Schaefer ve Grorouch, 1993; Akt. Kula, 2005).

Din faktörünün stres ve kaygıyla başa çıkarken bireyde bıraktığı olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesi ve bunun neticesinde, bireylerin stresle başa çıkabilmesini kolaylaştırıcı faktörlerin belirlenmesi, bireylerin olumsuz durumlarla baş etmesini sağlayacak ciddi bir ihtiyacı karşılayacaktır. Bu çalışmada da özel gereksinimli ve özel eğitim alan çocukların ailelerinin yaşadığı kaygı durumları ile başa çıkmada dini yönelim ve dinî başa çıkmanın rolünü incelenecektir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, özel eğitim alan çocukların anne ve babalarının dini yönelim ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide, dini baş etme biçimlerinin rolünü ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışmada zihinsel açıdan engelli olan bir çocuk sahibi olan anne ve babaların, sahip oldukları çocuğun söz konusu bu

durumuna anlam vermeye ve açıklamaya çalışırken içinde buldukları dini yönelimleri, dini kendilerine rehber alıp almadıkları, yaşadıkları zorlu kaygı süreçlerinde dini anlamda nasıl baş ettikleri, hangi dini baş etme metotlarını uyguladıkları ve bu metotların ebeveynlerin üzerindeki rolü irdelenip analiz edilecektir.

Aktarılan amaçlar doğrultusunda cevabı aranan sorular aşağıdaki gibidir:

- Demografik değişkenlere göre dini yönelim ve dini baş etme biçimleri farklılaşmakta mıdır?
- Dini yönelim, endişe ve anksiyete ile dini baş etme biçimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Dini yönelim ve dini baş etme biçimleri, endişe ve anksiyeteyi anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
- Dini yönelim ile endişe ve anksiyete arasında dini başa çıkma biçimlerinin aracı rolü var mıdır?

1.2 Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada özel eğitim alan çocukların ebeveynlerinin kaygı durumları ile dini yönelim ve dini baş etme biçimlerinin rolü birlikte ele alınmış ve tüm bu yapıların endişe ve anksiyete üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Benzer araştırmaların çoğunlukla batılı toplumlarda, batı tarafında inşa edilmiş kavramsal ve kuramsal çerçeveler üzerinde yapıldığı bilinmektedir; ancak inançlar, din ve kaygı durumları kültürle yakından ilişkili yapılardır. Bu nedenle batı kaynaklı araştırmalarda elde edilen bulguların, farklı toplumlar için ne derece geçerli olduğu belirsizliğini korumakta olup bu kavramların diğer kültürlerde de araştırılmasına olan ihtiyaç sürmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın bulgularının Türk toplumundaki özel eğitim alan çocukların ailelerinin dini inançlarının, ruh sağlıkları üzerindeki etkisini anlamak açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca kendi toplumumuz üzerinde de engelli çocuğa sahip ailelerin kaygılarında, bu ailelerin dini inançlarının etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi adına, önem arz etmektedir. Ülke literatürüne ve Türkiye'deki klinik uygulamalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıda aktarılmıştır:

- **Araştırmanın evren ve örnekleme ile şkin sınırlılık:** Araştırmamız Adıyaman ilinin merkezinde bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon okullarında 2020-2021 eğitim öğretim yılında özel eğitim almakta olan öğrencilerin anne ve babalarından oluşan toplam gönüllü 150 bireyin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.
- **Araştırmanın türüne ile şkin sınırlılık:** Araştırma ilişkisel bir araştırmadır. Deneysel bir araştırma olmadığı için, neden-sonuç üzerine kesin bilgi edinilemez.
- **Veri toplama araçlarına yönelik sınırlılık:** Araştırmada yalnızca anket tekniği kullanılmıştır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, öncelikle özel eğitimin daha iyi anlaşılmasını sağlayan kavramsal - kuramsal çerçeve sunulmuş; ardından, özel eğitim konusu kapsamında bu çalışmada ele alınan zihinsel engel kavramına yönelik literatür incelenmiştir. Bölümün devamında, dini yönelim ve dini baş etmeye yönelik bakış açıları ve bunların kaygı ile ilişkisini inceleyen araştırmalar aktarılmıştır.

2.1 Özel Eğitim

Tüm çocuklar öğrenme yetenekleri ve bedensel nitelikleri açısından birbirinden ayrılmaktadır. Kimisi diğerlerine göre daha kolay öğrenirken kimisinin daha zor öğrendiği görülebilmekte ancak bu durum çocuklar arasında fazla fark yaratmamaktadır. Bu nedenle genel eğitim olanaklarından yararlanmakta ciddi problemler yaşamazlar. Özel gereksinimli çocuklar ise bedensel özellik ve öğrenme yetenekleri açısından özel bir eğitimi gerektirecek şekilde bireyselleştirilmiş ve normlardan sapan bir eğitime ihtiyaç duyan bireylerdir. Bu sapma normların üstünde veya altında olabilir. Dolayısıyla özel gereksinimli çocuk kavramı: öğrenme ve davranış problemi yaşayan veya bedensel ve duygusal açıdan yetersiz olan çocukları tanımlamakla birlikte zihinsel olarak üstün ve özel yeteneği olan bireyleri de kapsamaktadır (Eripek ve ark. , 2005:756). Özel gereksinimi olan bireylere, bağımsız yaşayabilme yeteneği kazandırmayı hedefleyen özel ve sistematik öğretim hizmetlerinin tümü, özel eğitim olarak adlandırılmaktadır (Eripek ve ark. , 2005:756). Kişisel nitelikleri ve eğitimdeki yeterlilikleri bakımından yaşlılarından beklenilenden daha farklı bir yapıda olan ve bu nedenle özel eğitime gereksinimi olan kişilerin, eğitim ile ilgili gereksinimlerini gidermek amacıyla farklı eğitimlerle donatılmış personel, oluşturulmuş eğitim

programları ve metotları ile onların engel ve özelliklerine uygun ortamlarda devam ettirilen eğitim, “özel eğitim” olarak ifade edilmelidir. (MEB, 2006).

Özel eğitim, yetersizliğin dezavantaja dönüşmesini engelleyen, yetersizliği olan kişinin toplum içerisinde özgür bir şekilde, hiçbir şeye ihtiyaç duymadan yaşamını sürdürmesini sağlayan ve üreten pozisyonda olmasına olanak veren ve yeteneklerini geliştiren eğitim hizmetlerinin bütünüdür (MEB, 2006). Özel eğitimin amacı ise dezavantajlı olan kişilerin hayati fonksiyonlarını giderirken diğer kişilere olan bağımlılıklarını azaltmak ya da bu bağımlılıkları bütünüyle yok etmektir. Bu nedenle de bir birey olarak içinde yer aldığı topluma uyum sağlamasını – yani toplumsallaşabilmesini – ve bu bireylerin yeteneklerini geliştirmeyi hedeflemektedir (Coşkun, Dündar ve Parlak, 2014) .

2.1.1. Zihinsel Engel

Toplumda zeka geriliği olarak da bilinen zihinsel engel, bireyin gelişim süreçlerinde ortaya çıkan bozulma ve azalmaları ifade eder. Bu bozulma ve azalmalar; biliş, dil, motor beceriler ve toplumsal beceriler gibi zekanın çeşitli boyutlarında, bireylerin çevreye uyum yeteneklerinde azalma şeklinde görülen ruhsal bir sorundur (Abasiubong, Obembe ve Ekpo, 2006). Çevresindeki uyaranları algılama, algılanan bu uyaranları değerlendirme, öğrenme ve öğrenilenler ile deneyimler arasında bağlantı kurabilme yetilerini kullanamayan çocuklar, zihinsel engelli çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Yıldızeli,2002). Zihinsel engelli bireylerde genel zihinsel yetenekler önemli seviyede ortalamadan sapmaktadır.

2.1.1.1 Zihinsel Engel ve Kaygı

Zihinsel engel tanısına sahip olmak, hem bu tanıya sahip olan birey hem de bu bireyin ailesi için stresli ve zor bir durumdur. Zihinsel engele sahip bireyler, sürekli başkalarına bağımlı olan ve yaşadığı sürece bakım desteğine ihtiyaç duyabilen bireylerdir. Bu yüzden zihinsel engeli olan çocuklar, ebeveynler tarafından daha zor kabullenilmektedir.

Anne ve babalar diğerleri gibi olan, diğer çocuklarla aynı özelliklere sahip, “normal” bir çocuk düşlerken ve geleceğe dair bütün beklenti, hayal ve planlarını da bu normal çocuk üzerine kurarken beklentiden apayrı özellikleri

olan bir çocuğa sahip olunması ebeveynleri hayal kırıklığına uğratarak çocuğa ve geleceğe dair plan ve programlarını değiştirmek zorunda bırakacaktır (Yıldırım-Doğru & Arslan, 2008). Çocuğun zihinsel engelli olduğu gerçeği, doğumun ardından fark edilebileceği gibi çocuğun yaşı ilerledikçe ortaya çıkan uyumsuzluk ya da okul döneminde yaşanan akranlarından geri kalma sorunu sebebiyle de fark edilebilir.

Çocuktaki engelin fark edilmesiyle, ailelerde çocuğu reddetme veya mantığa bürüme gibi davranışlar da görülebilir (Varol, 2005). Bu zorlu sürece ek olarak aileler, sosyal damgalamaya da maruz kalabilmektedir. Bu damgalanmanın etkisi ile ailede bir takım nevrotik belirtiler, kaygı ve depresyon gibi psikolojik problemler görülebilmektedir. Zihinsel engele sahip çocukları olan ebeveynler utanç, suçluluk, öfke, keder gibi duyguları yaşayabilmektedir.

Kaygı, bireylerin başlarına herhangi bir tehlike gelebileceği duygusu, huzursuzluk ve korku ile tanımlanan bir çeşit duygu durumudur (Öktem, 1981). Zihinsel engele sahip ebeveynlerin kaygısı, daha çok çevre tarafından yöneltilen ve çocuğun engeline yönelik suçlamalarla gün yüzüne çıkan olumsuz bir duygudur. Bu kaygı, çoğunlukla ailenin sosyal açıdan dışlanması ve bunun sonucunda duygusal kontrol kaybı yaşamaları ile belirgin hale gelmektedir. (Keskin ve ark.,2010).

Ebeveynlerdeki vicdani suçluluk ve ebeveynlerin sürekli kendilerini yetersiz hissetmeleri, zihinsel engelli bireylerin bakımında ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Bazı ebeveynler inkar ve kabul etmeme duygusuyla hareket edip çocuklarındaki durumun varlığına ve ciddiyetine inanmak istememektedir. Bazıları ise çocuğunun farklılığını kabul etmekte fakat aşırı kaygı ve ümitsizlikten ya çocuğa ilgisiz davranabilmekte ya da ona aşırı ilgi göstererek çocuğun bağımsızlığını zedeleyebilmektedir.

Hamarta, Uslu ve Deniz'e göre (2002) zihinsel engele sahip bireyler, günlük hayattaki öz bakımlarını ebeveynlerinin yardımlarıyla gerçekleştirip ebeveynlerine bağımlı bir hayat sürerler. Bu durum anne-babaların üzerindeki yükü arttırdığından ebeveynlerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerini de arttırmaktadır.

2.1.1.2 Zihinsel Engel ve Kaygı Konulu Yapılan Çalışmalar

- Yaşları birbirine yakın olan zihinsel engelli ve normal çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştırıldığı bir çalışmada, zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin daha yüksek düzeyde kaygıya sahip oldukları görülmüştür (Kazak ve Marvin 1984).
- Toros'un (2002) çalışmasında da engelli çocuğu olan annelerin depresyon düzeyinin, engeli olmayan çocuk annelerine göre daha yüksek olduğu ispatlanmıştır.
- Uğuz ve ark. (2004) yaptığı araştırmanın bulguları da tıpkı diğer araştırma bulgularında olduğu gibi engelli çocuğa sahip olan annelerde, diğer annelere göre depresyon ve anksiyete riskinin daha yüksek olduğunu göstermiştir.
- Ayrıca Pelchat ve arkadaşlarına (1999) göre; ailenin sosyoekonomik düzeyi, ebeveynlerin evlilik uyumu, ailenin sosyal güvenceye sahip olup olmaması, çocukların zihinsel veya bedensel engellerinin ölçüsü, engele sahip olan çocuğun yaşı, engelin süreğen olup olmaması gibi onlarca faktör, ebeveynlerin stres ve kaygı düzeyini etkilemektedir.

2.2. Dini Yönelim

Dini yönelim, bireylerin dinlerini yaşama şekilleri ve din olgusunun ifade ettiği anlam ile ilgili bir kavramdır (Erdoğan,2014). Kişilerin dini hayatının, hangi dini kaynaklarla güdülendiği ve bireydeki din ile ilgili algı ve yaklaşımların neler olduğu, dini yönelim biçiminin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Psikolojik bir terim olarak ise dini yönelim, bireylerin dini inançlarını uygulama ve yaşama şekilleri olarak tanımlanmaktadır (Alport ve Ross, 1986; akt. Cirhinlioğlu, 2020, s.73). Dini yönelim konusundaki ünlü ayrımsal kavramsallaştırma içsel ve dışsal dini yönelim olarak Gordon Allport tarafından yapılmıştır (Cirhinlioğlu, 2020, s.73).

2.2.1 İçsel Dini Yönelim

İçsel (intrinsic) dini yönelime sahip olan bireyler, dinin kendisi ile motive olmaktadır. Bu kimseler için din bir yaşam biçimi olup onun kurallarına göre yaşarlar. Dini inanç ve dinle ilgili kurullarla sorunsuz uyum sağlayıp dini

içselleştirmeye çalışırlar. Allport ve Ross'a göre (1967, s.434; akt. Cirhinlioğlu, 2010) içsel dini yönelime sahip bireyler, dini inançlarına tam bir bağlılık gösterirler ve dinin etkisini yaşamlarının her alanına yansıtırlar. Başka bir deyişle bu tür dini yönelime sahip olan kişiler için din, yaşamı anlamlandıran değerler mekanizmasıdır ve bu kişiler, gündelik yaşamlarını din gözetiminde sürdürme eğilimindedirler.

2.2.2 Dışsal Dini Yönelim

Allport ve Ross'a göre (1967; Akt. Erdoğan, 2014) dışsal (extrinsic) dini yönelime sahip bireyler; dini kendi çıkarları için kullanan, dini inancı kendisine hizmet etmesi için şekillendiren kişilerdir. Din, dışsal dini yönelimli kişiler için temel referans noktası değildir (İkis ve Kuşat, 2021). Bu kişiler dinden ziyade dinin onlara getirilerinden motive olurlar. Dışsal dini yönelime sahip kişiler için dindar olma güdüsü araçsal, sosyal ve faydacı inanç ve değerlerden etkilenmektedir (Earnshaw, 2000). Bu bireyler sosyal statü ve onay edinme, güvenlik, kendini doğrulama veya güçlü bir iç gruba dahil olmak amacıyla dini kullanırlar (Genia ve Shaw, 1991).

Dine dışsal olarak motive olmuş bireyler, dini araç olarak kullanırken içsel motive olanlar dine iç dünyalarını dahil edip yaşarlar ve dinin öğretilerini hayatlarına uygulayarak hareket ederler (Allport ve Ross, 1967; akt. Kalkan ve Rahime, 2020).

Dışsal dini yönelim, kişinin halihazırdaki halini daha iyi bir duruma getirme, kendine olan özsaygısını arttırıp toplumda saygınlık kazanma, bir dost veya güç edinme, kabul görme, daha üst düzey bir statü kazanma ve gelirini artırma gibi amaçlar taşımaktadır. Allport, 1963; akt. Kalkan ve Rahime, 2020). Dışsal dini yönelim faydacılık ilkesine dayanır ve bu yönelimdeki kişiler, dini kendi amaçları için kullanır ve bu yönelime göre din, kullanılacak bir araçtır.

Dışsal olarak dine yönelen bireylerin Tanrı'ya yönelişlerinde bir benmerkezcilik görülür. Ve onların öncelikleri Tanrı değil kendileridir (Kalkan ve Rahime, 2020).

Dinî yönelim ile Tanrı imgesi arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar içsel dinî yönelime sahip bireylerin Tanrı'yı koşulsuz sevgi ve destek kaynağı olarak görme eğiliminde olduğunu göstermiştir. İçsel dini yönelime sahip kişiler aynı

zamanda daha yüksek benlik düzeyine sahiptir. Dışsal dini yönelime sahip olan kişilerin ise Tanrıyı koşullu onay ve günahları için ceza kaynağı olarak görme eğilimindedirler ve bu bireyler daha düşük benlik değerine sahiptirler (Spilka ve Mullin, 1977; akt. Cirhinlioğlu, 2020).

2.2.3 Dini Yönelimle İlgili Yapılan Çalışmalar

- Allport, (1963; akt. Erdoğan,2014) din ve akıl sağlığı başlığını içeren çalışmasında “dini duygularının bazı formları daha terapötik ve koruyucu olabilir mi?” sorusuna aradığı cevaplar neticesinde içsel ve dışsal dini yönelim kavramlarını ortaya atmıştır.

2.2.4 Kaygı ve Dini Yönelim

Kişilerin dinle ilgili psikolojik yönelimi ve inanç dünyası dini yönelim olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2013). Bireylerin din ile ilgili değerlendirmelerini ifade eden tepkileri ve bu tepkilerin boyutu, kişinin dini yöneliminin göstergesidir (Kuzgun ve Sevim, 2004). Stres ve kaygı durumlarında diğer açıklamalarla ikna edilmeyen durumlarda, dinî yaklaşımlar daha makul karşılanabilmekte ve din tek alternatif olabilmektedir. Bu nedenle insanlar olumsuz durumlarda dine yönelmekte ve kendilerine makul açıklamalar sunma arayışına girebilmektedir. Özellikle savaş, deprem, hastalık, kaza gibi durumlar dine yönelmek için sebep olabilmektedir.

İnsanlar genellikle hayatın zorlukları ile karşılaştıklarında veya ölümle yüz yüze geldiklerinde dine yönelmektedirler (Kula, 2005). Dindar olmayan bireyler bile aşırı stres yaşadıkları dönemlerde dine yönelebilmektedirler.

2.2.5 Kaygı ve Dini Yönelimle İlgili Yapılan Çalışmalar

- Koenig’in (1995; akt. Erdoğan, 2014) dine yönelme ve depresyon ilişkisini ele alan araştırmasında mahkûmların içsel dini yönelimi ile depresyon semptomları arasında negatif ilişki gözlenmiştir. Ayrıca araştırmadaki hükümlülerin %32 ‘si, sorunlarla baş etmek için kullanılan faktörlerden en etkilisinin din olduğunu söylemiştir.
- Baker ve Gorsuch (1982) dini yönelim şekilleri ve kaygı devamlılığı arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmalarında dine dışsal yönelimli olanlardaki kaygı devamlılığı düzeyinin, dışsal yönelimli olmayanlara

göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. İçsel dini yönelime sahip olanlarda ise kaygı düzeyi sürekliliği daha düşük bulunmuştur. (akt. Erdoğan, 2014).

- Bergin ve diğerlerinin araştırmasında da (1987; akt. Erdoğan, 2014) kaygı ile içsel dini yönelim arasında negatif, kaygı ile dışsal dini yönelim arasında ise pozitif ilişki bulunmuştur.

Literatürdeki araştırmalar psikolojik sağlıkla ilgili kavramların içsel dini yönelim ile olumlu ilişkili, dışsal dini yönelimle ise olumsuz ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak bu iki kavramı birbirinin zıttı olarak düşünmek doğru değildir (Erdoğan, 2014). Bireyler ağırlıklı olarak bir tarafta olmakla birlikte her iki boyutun özelliklerini de gösterebilmektedir. İnsan ve din gibi çok boyutlu iki kavramın ilişkisini ele alırken bireylerin tamamen tek bir yönelim türüne sahip olup ve diğer yönelime ait özellikleri taşımadığını iddia etmek yanlış olacaktır (Erdoğan, 2014).

2.3 Başa Çıkma Yöntemleri ve Dini Başa Çıkma

Bireyler stresle başa çıkmada birtakım bilişsel, davranışsal yöntemler kullanabilmektedir. Bu yöntemleri kullanırken ise kişi, stres yaratan duruma yönelik aktif olarak bir şeyler yapabilir veya stres oluşturan durumu duygusal olarak ele alıp bu durumun tehdit derecesini pasif olarak azaltma yoluna gidebilmektedir (Özbay & Şahin, 1997). Bireylerin stresli ve problemlili bir durumla karşılaştıklarında durumu içsel ve fiziksel olarak kaldırabilmesini ve duruma bilişsel, duygusal ve davranışsal refleksler gösterebilmesini ifade etmektedir. Bu refleksler stresi azaltmaya ya da yok etmeye yönelik başa çıkma yöntemleridir (Çetinkaya, Nur, Ayvaz ve Özdemir, 2008).

Lazarus, (1984; akt: Özbay, Palancı, Kandemir ve Çakır, 2012) probleme dayalı başa çıkma ve duyguya dayalı başa çıkma olmak üzere iki çeşit başa çıkma süreci olduğunu belirtmiştir. Probleme dayalı başa çıkma sürecinde bireyler, stres yaratan durumlarda aktif stratejileri, doğrudan meşgul olarak kullanırlar ve problemi gerçekçi bir yaklaşımla ele alarak onu ortadan kaldırmayı hedefleyen davranışları tercih ederler. Duyguya dayalı başa çıkma yönteminde ise bireyler, stresli durumu ortadan kaldırmadan bu durumla ilgili olan duygularını veya kendi benliğini değiştirmeyi ya da stres yaratan duruma boyun eğme gibi davranışlar sergilemeyi tercih ederler.

Stresin ortaya çıkmasında önemli olan nokta, bireylerin stres yaratan durumla ilgili olan algısıdır. Aynı durum bazı bireyler için stres yaratırken bazıları için yaratmayabilir.

Başta çıkma, bireyin zor zamanlarda karşılaştığı durumlara bir açıklama getirip anlamlı bir şeyler bulmak için çaba sarf etmeleridir. Bu anlam ise psikolojik, sosyal, fiziksel, maddi veya manevi yönler hitap edebilmekte, kişiden kişiye göre değişebilmekte ve pozitif ya da negatif olabilmektedir (Pargament, 1998). Bu bağlamda şayet dinin, olayların anlamlandırılıp yorumlanmasında belirleyici bir etkisi varsa kişi, problemlerin çözümünde din olgusunu yardımcı olarak görebilmektedir. Bireyler, stresli veya zor durumlarla baş edebilmek için dini inançlarını kullanabilmektedirler. İnançlar, hayatın zorlukları ile baş etmeye yarayan anlamlara sahiptir. Bireylerin, stres yaratan unsurları değiştirip değiştirememesi kadar stres yaratan durumun üstesinden gelebileceğine olan inancı da önemli olmaktadır.

Din, insan hayatının belirsizliğini de içeren çeşitli bilgiler sunarak hayatın belirsizliklerini azaltmakta ve karşılaşılan problemlere karşı mücadele azmini artırmaktadır. Bu yüzden kişilerin karşılaştıkları durumlar neticesinde yaşadıkları stresle baş etmek için başvurdukları yollardan biri de dini yaşantılarını canlandırmaktır.

Bireyler, afet, hastalık, ölüm vb. olumsuz yaşam olayları ile karşılaştıklarında dini başta çıkma yöntemlerini kullanabilmektedirler (Kula, 2002). Bireylerin, hayatı anlamlandırırken kullandıkları yöntemlerde din, önemli bir yere sahiptir ve bireyler karşılaşılan zorluklarla mücadele sürecinde dua etme, yaşadıklarını kutsal bir şey ile ilişkilendirme, hayra ya da şerre yorma, imtihan edildiğini veya cezalandırıldığını düşünme ve ibadet etme gibi çeşitli etkinlikler gösterebilmektedirler. Tüm bu dine dayalı etkinlikler, "dinî başta çıkma" ismiyle adlandırılmaktadır (Pargament, 1997).

Pargament (1997) dinin temel amacının baş etme olduğunu söylemiş ve iki temel öngörüyü içeren bir dinî baş etme kuramı öne sürmüştür. Bu öngörülerin ilki, tüm insanlar sıkıntı ve stres verici yaşam olaylarına maruz kalmaktadır, ikincisi ise insanlar dinin de dahil olduğu çok çeşitli baş etme yöntemlerini kullanabilirler (Harrison, Koenig, Hays, Eme-Akwari ve Pargament, 2001).

Din, kimi zaman problemlerle ve bu problemlere dayalı stresle başa çıkmada bireylere yardımcı bir unsur olabilmektedir. Özellikle ciddi sayılan hastalıklarla başa çıkmada dinin önemli bir yardımcı etki gösterdiği bilinmektedir. Din, bireylere başına gelen olayları sınav olarak algılamasında, yaşadığı olaylardan ders çıkarması gerektiğini düşünmesinde ve daha kötüsünün olabileceğini düşünüp şükretmesinde ona yardımcı olup sorunlarla daha kolay başa çıkmasını sağlamaktadır (Demir,2013).

Dinî başa çıkma; bireylerin yaşadığı olumsuz duyguları anlamlandırmasında ona yardımcı olurken gücünü aşan durumlarla karşılaştığındaki kontrol duygusunu kaybetme durumunda, yüce bir kudret tarafından idare edildiğini düşünmesi yönünde ona psikolojik bir kontrol hissi sağlamaktadır (Ayten, 2012).

2.3.1 Kaygı ve Dini Başa Çıkma

Kişiler kendi imkânları ile başa çıkmayı gerçekleştiremediği durumlarda, dini bir başa çıkma yöntemini bir çıkış yolu olarak kabul ederler. Başka bir ifadeyle bireyler, gücünün yetmediği olaylar karşısında doğaüstü güce sığınmaktadırlar. Stres, bireyin normal dengesinin altüst olmasına neden olan zararlı içeriğin bıraktığı tahribat olarak ifade edilebilir (Corsini, 2002). Dini başa çıkma, doğaüstü güce inanan bireylerin yaşadığı farklı sorunlar ve stresler karşısında, dini bir çıkış yolu olarak kabul etmesidir (Gashi,2020). Sabır içinde olma, işbirlikçi bir dini başa çıkma metodu olarak tevekkül içinde bulunma, başa gelen tüm olumsuzluklara Tanrı'dan geldiği inancı ile razı olma, şükür gibi tutumlar dini başa çıkma yöntemlerinden sayılabilmektedir. Bunun yanı sıra din, paradoksal olarak olayların nedenselliği üzerine yoğunlaşmaktan alıkoymak yoluyla değerlendirme sürecine katılmaktadır (Pargament, 2003). Ekşi'ye göre ise (2001) bireye çıkmaz hissi veren durumlarda, dini ve manevi kaynaklar vasıtasıyla bilişsel ve davranışsal unsurlara başvurulması, dini başa çıkma olarak adlandırılmaktadır.

Olumsuz durumlar hayatın bir parçası olmakla birlikte bireyi harekete geçirmek için etkili olabilse de sürekli yaşanan olumsuz duygular, kişinin yaşamını olumsuz etkileyebilmektedir (Joshi, 2010). Kaygı (anksiyete); korku, huzursuzluk, endişe, çaresizlik, panik duyguları ile ortaya çıkan duygu durum bozukluğudur (Natan,2010). Kaygı, daha önceden yaşanmamış, yeni bir

durum karşısında veya bireylerin tepkilerini bilemediği anlarda yaşanan ilk duygu olarak tanımlanmaktadır (Kierkegaard, 2014). Kaygı kişinin tehlikeyle baş edebilmesine yardım edebildiği gibi, kaygının kontrol edilemediği zamanlarda ise kişi korku ve umutsuzluğa kapılabilmekte, sorunlarına karşı olumsuz bir algı geliştirebilmektedir (Karataş, 2011). Bu olumsuz algı, kişinin psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve bireyler bu kaygıyla baş etmek için birtakım stratejiler geliştirebilmektedir.

Konu ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde tespit olunduğu üzere; bireylerin sosyal problem çözümede karşılaştıkları yetersizlikler saldırgan tutuma (Dodge ve Price, 1994), davranışsal bozukluklara (Greening, 1997), yeme ve içme düzensizliklerine (Holt ve Espelage, 2002) sebep olabilirken yaşamın kendi döngüsü içinde anlamlı bir intihar yordamcısı olabilmektedir (Chang, 2002). Yaşamdaki memnuniyet, bireylerin yaşamlarını yönlendirmede ve yaşamlarının kalitesini daha da iyi bir seviyeye getirmede kendiliğinden gelişen bir etkiye sahiptir. Bu durum, dini başa çıkma ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan konulardandır (Wood vd., 2008).

Pargament ve arkadaşlarının (1999), Kilise mensupları, üniversite öğrencileri ve 55 yaş ve üzeri hastalardan oluşan katılımcıların bulunduğu çalışmalarında olumlu ve olumsuz dinî baş etmenin üç örnekleme de tutarlı olduğu bulunmuştur. Olumlu dinî baş etme yöntemlerinin her üç örnekleme de olumsuz dini baş etmeye kıyasla daha çok kullanıldığı ve olumlu dinî baş etme yöntemlerinin psikolojik rahatsızlık belirtileri ile daha düşük düzede ilişkili olduğu bulunmuştur. Çalışmaya katılan bazı bireyler olumsuz dinî baş etme biçimleri kullandıklarını bildirmişlerdir. Depresyon gibi olumsuz ruh sağlığı Olumsuz dinî baş etme biçimleri arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna ek olarak ise fiziksel sağlık bozulduğunda kişiler olumlu ve olumsuz dinî baş etmenin arttığına inandıklarını belirtmişlerdir.

Çok sayıda araştırma bulguları dinin, insanın psikolojik sağlık durumunun belirleyicisi olduğunu ifade etmektedir. Reutter ve Bigatti'ye göre (2014) dini etkinlikler yapmanın bireye vermiş olduğu destek vesilesiyle din, psikolojik dayanıklılık için bir kaynak oluşturabilmektedir. Depresyon teşhisi alan kişilerle gerçekleştirilen çalışmaların sonucuna dair raporlarda dini davranıştan ziyade dini inancın, düşük depresyon ve umutsuzluğun önemli bir belirleyicisi olduğu görülmektedir (Murphy vd., 2000).

Kişiler her türlü kayıpta benzer şekilde psikolojik uyum tepkileri göstermektedir (Aslanoğlu, 2004). Aileye engelli bir çocuğun doğması ya da bir çocuğun hastalık ve kaza gibi sebeplerle sonradan engelli olması ailenin tüm ritmini bozmaktadır. Engellenme olarak hissedilen bu durum karşısında bazı aileler uyum sağlayarak yaşamını sürdürebilirken bazıları da etkisiz başa çıkma yöntemleri sebebiyle uyum sorunu yaşayabilmektedir (Doğan,2016).

Dinî başa çıkma; sıkıntılı zamanlarda başa gelenleri nitelendirebilme, kendi güçlerini aşan durumlarla karşılaştığında yüce bir kudret tarafından idare edildiğini düşünüp psikolojik bir kontrol hissine sahip olma, manevî teselli ve huzur sağlama, inanç ve ibadetlerin sağladığı Allah'a yakınlık hissi gibi rahatlama yöntemleri sunma fonksiyonlarına sahiptir (Ayten, 2012).

Pargament ve arkadaşları (1998; akt., Murat ve Kızılgeçit, 2017) dini başa çıkmayı, karşılaşılan sorunları manevi gelişim için bir fırsat olarak görme, sorunun çözümü için Tanrı ile hareket etme gibi yaklaşımları kapsayan olumlu dini başa çıkma ve sorunları Tanrı'nın kendisine verdiği bir ceza olarak görme gibi yaklaşımları kapsayan olumsuz dini başa çıkma olarak tarzlara ayırmışlardır.

Pargament'e (2005) göre; olumlu dini başa çıkma tutumları, Tanrı ile olan çift taraflı güvene dayalı ilişkiyi, din ya da dini grup üyelerinden destek arayışını, dini yardımı ve dini affı içine almaktadır. Olumsuz dini başa çıkma tutumları ise Tanrı ile olan zayıf bir ilişkiyi, Tanrı'nın gücünü ve adaletini sorgulamayı, cemaat ve din adamlarına yönelik hoşnutsuzluk ve kızgınlık içeren ifadeleri ve olumsuz durumların kendine verilen ceza olarak görmeyi kapsamaktadır. Pargament'in yaptığı çalışmalar neticesinde, olumlu dini başa çıkma yöntemlerinin bireyin sağlığını olumlu yönde etkilediği; olumsuz dini başa çıkma yöntemlerinin ise bireyin psikolojik ve bedensel sağlığını olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır.

Pargament'e göre (2005) bireyin karşılaştığı sorunun çözümünde "dinin yeri ve etkisi , dinin birey için ne ifade ettiği ve ona nasıl yardımcı olduğu" gibi sorulara verilebilen cevaplar dini başa çıkmanın kaynak noktasıdır.

Zihinsel engele sahip bir çocuğa sahip olma durumunun stres yaratan bir durum olduğu göz önünde bulundurulduğunda dini ve manevi değerlerin kişilere kazandırdığı güven duygusu ve kişilere sunduğu hayatın anlamına dair açıklamalar sayesinde engelli çocuğu olan ailelerin yaşadıkları

durumunu anlamlandırıp izah etmelerinde din, yararlanabilecekleri önemli bir kaynaktır (Doğan, 2016). Din, engelli bireylere ve ailelerine yaşadıkları sıkıntıları aşmalarını sağlamada ve engellilik durumunu anlamlandırmalarında yardımcı olmaktadır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın örnekleme tanıtılmış, çalışmada kullanılan veri toplama araçlarının psikometrik özellikleri sunulmuş ve veri toplama işleminin ayrıntılarına yer verilmiştir. Bu araştırma nicel bir araştırma olup araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, çok sayıda değişkenin birbirlerini etkileyerek nasıl değiştiklerini göstermeyi amaçlayan **tarama** yaklaşımıdır. Bu tarama yaklaşımında öncelik, değişkenler arasındaki etki var mı bunu araştırmak, sonrasında da bu etkilerin nasıl ve neden olduğunu irdelemektir. Bu çalışmada, çalışma evreni olarak seçilen özel eğitim alan çocukların ebeveynlerinden bir örneklem oluşturularak dini yönelim ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide dini baş etme biçimlerinin rolü araştırılmış olup farklılaşmaların cinsiyet, sosyo-demografik farklılıklar incelenmiştir. Ayrıca dini yönelim ile endişe ve anksiyete düzeyi arasındaki ilişki ile dini başa çıkmanın aracı rolü incelenmiştir. Araştırmada kullanılan yöntem ve ölçekler ile evren ve örneklem seçimi açıklanmıştır.

Özel eğitime ihtiyaç duyan çocukları olan ebeveynlerin, dini başa çıkma dini yönelim ölçeklerinde aldıkları puanlar ile demografik durumları ve alanyazındaki çalışmalar karşılaştırılmıştır.

3.1 Evren ve Örneklem

Araştırma 150 katılımcı ile yürütülmüştür. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de aktarılmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların %60,7’sini (91 kişi) kadınlar; %39,3’ünü (59 kişi) ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların %4’ü (6 kişi) 25 yaş ve altında, %15,3’ü (23 kişi) 26 ile 30 yaş arasında, %22’si (33 kişi) 31 ile 35 yaş arasında, %27,3’ü (41 kişi) 36 ile 40 yaş arasında, %20’si (30 kişi) 41 ile 45 yaş arasında, %6,7’si (10 kişi) 46 ile 50 yaş arasında, %4’ü

(6 kişi) 51 ile 55 yaş arasında, %0,7'si (1 kişi) ise 61 yaş ve üstünde bulunmaktadır. Ayrıca katılımcıların %96,7'si (145 kişi) Türkiye doğumlu, %98,7'si (148 kişi) ise T.C. uyrukludur.

Araştırmadaki katılımcıların %90'ı (135 kişi) evli ve %2'si (3 kişi) bekardır. Katılımcıların öğrenim durumları ise; %3,3'ü (5 kişi) okur yazar değil, %20'si (30 kişi) ilkokul mezunu, %28'i (42 kişi) lise mezunu ve %23,3'ü (35 kişi) üniversite ya da daha üst eğitim seviyesinden mezun şeklinde dağılım göstermektedir. Katılımcıların %8'i (12 kişi) memur, %3,3'ü (5 kişi) çiftçi, %6'sı (9 kişi) serbest meslek ve %29,3'ü (44 kişi) ev hanımıdır. Geriye kalan %53,3'lük (80 kişi) diğer meslek gruplarında çalışmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı (n=150)

Sosyodemografik Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	91	60,7
Erkek	59	39,3
Yaş		
25 Yaş ve Altı	6	4
26 – 30	23	15,3
31 – 35	33	22
36 – 40	41	27,3
41 – 45	30	20
46 – 50	10	6,7
51 – 55	6	4
61 Yaş ve Üstü	1	0,7
Doğum Yeri		
Türkiye	145	96,7
Kıbrıs	4	2,7
Diğer	1	0,7
Uyruk		
TC	148	98,7
KKTC	1	0,7
Diğer	1	0,7
Medeni Durum		
Evli	135	90
Bekar	3	2
Diğer	12	8
Öğrenim durumu		
Okur Yazar Olmayan	5	3,3
İlkokul	30	20
Ortaokul	38	25,3
Lise	42	28

Üniversite ve Üzeri	35	23,3
Meslek		
Memur	12	8
Çiftçi	5	3,3
Serbest Meslek	9	6
Ev Hanımı	44	29,3
Diğer	80	53,3

Aylık Gelir		
3000 TL ve Altı	60	40
3001 – 4000 TL	54	36
4001 – 5000 TL	18	12
5001 – 6000 TL	10	6,7
6001 – 7000 TL	3	2
7001 TL ve Üstü	5	3,3

Size göre Gelir durumunuz ne düzeydedir?		
Çok iyi	1	0,7
İyi	34	22,7
Orta	83	55,3
Kötü	27	18
Çok Kötü	5	3,3

Özel eğitim alan kaç çocuğunuz var?		
1	137	91,3
1'den Fazla	13	8,7

Çocuğunuz kaç yaşında tanı aldı?		
0	24	16
1	6	4
2	25	16,7
3	39	26
4	27	18
5	16	10,7
6	4	2,7
7	4	2,7
8	2	1,3
9	2	1,3
11	1	0,7

Ailede başka özel eğitim gereksinimi olan biri var mı?		
Evet	29	19,3
Hayır	121	80,7

Sosyal desteğiniz var mı?		
Evet	95	63,3
Hayır	55	36,7

Total	150	100
--------------	------------	------------

3.2 Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Araştırmanın veri toplama aşamasında kullanılan kağıt-kalem türü anket formunda, 1 adet demografik bilgi formu ve 3 adet ölçek yer almaktadır. Katılımcılara sunulan anket formu EK' te yer almaktadır (bkz., EK-3, EK-4, EK-5, EK-6). Tüm veri toplama araçlarına dair ayrıntılı bilgiler aşağıda aktarılmıştır.

Demografik Bilgi Formu. Yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, eğitim durumu, meslekleri vb. demografik özelliklere ilişkin soruların yer aldığı formdur.

Dini Yönelim Ölçeği. Allport ve Ross (1967) tarafından geliştirilen ve 20 maddesi olan Dini Yönelim Ölçeği likert modeli bir ölçektir. Bu maddelerden 9'u içsel dini yönelimi, 11'i dışsal dini yönelimi açıklayan maddelerdir. Birçok çalışmada ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlık katsayılarının içsel dini yönelim alt ölçeğinde .67 ile .93 arası , dışsal dini yönelim alt ölçeği için .76 ile .85 arasında değiştiği ifade edilmiştir (Donahue, 1985b). Türkçeye uyarlanması Cirhinlioğlu (2006) tarafından gerçekleştirilen Dini Yönelim Ölçeğinde 2 alt boyut bahse konu olmuştur. Türkçeye ve Türk kültürüne uygun hale getirilen Dini Yönelim Ölçeğinin, Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısına bakıldığı zaman İçsel Dini Yönelim Alt Boyutu için $\alpha=.87$ ve Dışsal Dini Yönelim Alt Boyutu için $\alpha=.60$ olarak bulunmuştur.

Dini Başa Çıkma Ölçeği. Abu-Raiya, Pargament, Mahoney ve Stein (2008) tarafından geliştirilmiş olan Dini Başa Çıkma Ölçeği, Ekşi ve Sayın (2016) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır. Türkçe formun psikometrik çalışmaları ile ölçeğin orijinal formu aynı yapıdadır. Doğrulayıcı faktör analizi: Dini Başa Çıkma Ölçeğinin yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA sonucunda, 10 madde ve 2 faktörlü model için hesaplanan uyum indeksi değerlerinin ($\chi^2 /sd= 2.58$; RMSEA= .049; SRMR= .20; GFI= .94; CFI= .95; NFI= .98; NNFI= .93) kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür (Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2015; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003). Ölçekteki maddelerin yol katsayıları .64 ile .93 arasında değişmektedir. Uyum geçerliliği: Dini Başa Çıkma Ölçeği ile dine yönelme başa çıkma stratejisi arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda; pozitif dini başa çıkma ile dine yönelme arasında yüksek düzeyde artı yönde ilişki ($r=.88$; $p<.05$);negatif dini başa çıkma ile dine yönelme arasında ise orta

düzeyde pozitif ilişki($r=.34$; $p<.05$) saptanmıştır. Güvenirlik: Ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı pozitif dini başa çıkma alt ölçeği için .91, negatif dini başa çıkma alt ölçeği için .86 olarak bulunmuştur.

Endişe Kaygı Ölçeği. Endişe kaygı ölçeği, yaygın olarak görülen kaygı durumunun teşhis ölçütlerini DSM – IV’ de ifade edildiği biçimde ölçülmektedir. Endişe ve kaygı ölçeği, kendi kendini değerlendirmeye tabi tutan bir ölçek türüdür. Dokuz (0 – 8) puanlı Likert modelli ölçek endişe ve kaygı ölçeğinin 11. maddesini ölçmektedir. Söz konusu bu ölçekten alınabilecek puan 0 ve 80 arasına denk gelmektedir. Endişe ve kaygı ölçeği; endişe konularını, endişenin daha aşırı ve kontrol edilmesi zor olan kısmını, bozukluğun zamanını ve ne kadar sık gerçekleştiğini, somatik emareleri ve endişe ile kaygıya bağlı çaresizlik ile insan yaşamına etkisini ölçmektedir. Ölçek puanları: endişe ve kaygı ölçeğinin toplam puanını hesaplayabilmek için bütün maddelerin yanıtlarının toplamı yapılmalıdır. Örneğin bireyin YAB teşhisi alması için Yab'ye özgü en az bir tane endişe konusunun belirtilmiş olması gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse; aile, sağlık, maddi konular ya da iş ile alakalı konular sayılabilmektedir. 2, 3, 4 ve 6. Maddelerinden birine minimum dört puan verilmesi, 5. maddedeki somatik emarelerin ise en az üçüne dört veya dördün üstü puan verilmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak üç farklı ölçüt kategorisi daha ortaya çıkabilmektedir. Bunlar: Bilişsel ölçütler (2, 3 ve 4. maddelere dört veya üzeri puan verilirse), somatik ölçütler (altı somatik emareden en az üç adetinde dört veya dört üzeri br puan olursa), Hiçbir ölçüt (önceki bölümlerdeki ölçütlerden hiçbirini karşılamıyor ise) birinci maddenin hesaplamada herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Ölçek YAB teşhis ölçeklerine bakıldığında bu ölçeklere uyan veya uymayan bireyleri ayırma imkanı bulunmaktadır. YAB özgün endişeler ile diğer kaygı bozukluklarını veya sematoform bozukluklara has endişeleri ayırmaya neden olmaktadır. Endişe ve kaygıya bağlı çaresizliği net bir biçimde ölçmektir (Akyay, 2016).

Detaylar

Veri toplama sürecinin başlatılabilmesi için öncelikle Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kuruluna başvurularak etik izin talebinde

bulunulmuştur. Kurul, 08.03.2021 tarihinde alınan kararla çalışmanın yürütülmesi için onay vermiştir (Bkz. Ek: Etik Onay).

Veri toplama süreci 19.04.2021 – 06.06.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu tarihler arasında katılımcılara araştırmacı tarafından bireysel olarak ulaşılmıştır. İletişime geçilen katılımcılara öncelikle araştırmanın amacından, özelliklerinden, gizlilik ve gönüllülük ilkesinden söz edilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılara kişisel bilgi formu (bkz., EK-1) ve ardından aydınlatılmış onam formu sunulmuş (bkz., Ek-2) ve ayrıntılı bir biçimde okuyup anlamış olmalarına dikkat edilmiştir. Soruları olan katılımcıların soruları sözel olarak cevaplanmıştır. Onam formunu imzalayarak gönüllü olduğunu beyan eden katılımcılara kâğıt-kalem türündeki anket formu sunulmuştur. Her bir katılımcı anketi bireysel olarak yanıtlamıştır. Anketi tamamlama süresi ortalama 25 dakika sürmüştür. Katılımcıların anketi tamamlamalarının ardından kendilerine teşekkür edilmiş ve çalışmayla ilişkili soruları varsa yanıtlanmıştır. Örneklem için önceden belirlenmiş yeterli sayıya ulaşıldığında veri toplama süreci sona erdirilmiştir.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmaya katılanların, sosyodemografik özellikleri ölçeklendirilmiş ve ölçek sonuçlarının araştırma sonuçlarına etkisi başlıklar altında gösterilmiştir.

4.1 Katılımcıların Sosyodemografik ve Ölçeklerden Aldıkları Puanların Dağılımı

Katılımcıların cinsiyet, yaş, doğum yeri, medeni durumu, eğitim durumu, meslek ve gelir durumları ile ilgili dağılımları Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı (n=150)

Sosyodemografik Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	91	60,7
Erkek	59	39,3
Yaş		
30 Yaş ve Altı	29	19,3
31 – 40	74	49,3
41 – 50	40	26,7
51 Yaş ve Üstü	7	4,7
Doğum Yeri		
Türkiye	145	96,7
Kıbrıs	4	2,7
Diğer	1	0,7
Medeni Durum		
Evli	135	90
Bekar	3	2
Diğer	12	8
Öğrenim durumu		
İlkokul	35	25,3
Ortaokul	38	25,3
Lise	42	28
Üniversite ve Üzeri	35	23,3

Meslek		
Memur	12	8
Çiftçi	5	3,3
Serbest Meslek	9	6
Ev Hanımı	44	29,3
Diğer	80	53,3
Aylık Gelir		
3000 TL ve Altı	60	40
3001 – 4000 TL	54	36
4001 – 5000 TL	18	12
5001 TL ve Üstü	18	12
Size göre Gelir durumunuz ne düzeydedir?		
Çok iyi	1	0,7
İyi	34	22,7
Orta	83	55,3
Kötü	27	18
Çok Kötü	5	3,3
Özel eğitim alan kaç çocuğunuz var?		
1	137	91,3
1'den Fazla	13	8,7
Çocuğunuz kaç yaşında tanı aldı?		
0 – 5 Yaş Arasında	137	91,3
6 – 11 Yaş Arasında	13	8,7
Ailede başka özel eğitim gereksinimi olan biri var mı?		
Evet	29	19,3
Hayır	121	80,7
Sosyal desteğiniz var mı?		
Evet	95	63,3
Hayır	55	36,7
Total		
	150	100

Araştırmada yer alan katılımcıların %40'ı (60 kişi) 3.000 TL ve altında, %36'sı (54 kişi) 3.001 TL ile 4.000 TL arası, %12'si (18 kişi) 4.001 TL ile 5.000 TL arası ve %12'si (18 kişi) 5.001 TL ve üstünde aylık gelire sahiptir. Ayrıca katılımcılar kendi gelir düzeylerini bildirmiş ve sonuçlara göre katılımcıların %0,7'si (1 kişi) kendi gelir düzeyini çok iyi, %22,7'si (34 kişi) kendi gelir düzeyini iyi, %55,3'ü (83 kişi) kendi gelir düzeyini orta, %18'i (27 kişi) kendi gelir düzeyini kötü ve %3,3'ü (5 kişi) ise kendi gelir düzeyini çok kötü olarak ifade etmiştir.

Araştırmadaki katılımcıların %91,3'ünün (137 kişi) bir tane, %8,7'sinin (13 kişi) ise birden fazla özel eğitim alan çocuğu bulunmaktadır. Katılımcıların %91,3'ünün (137 kişi) çocuğu 5 yaş ve öncesinde, %8,7'sinin (13 kişi) çocuğu ise 6 ile 11 yaş arasında tanı almıştır. Katılımcıların %19,3'ünün (29 kişi) ailesinde özel eğitim gereksinimi olan biri/birileri vardır. Ayrıca katılımcıların %63,3'ünün (95 kişi) sosyal desteği bulunmaktadır.

Araştırmaya katılanların “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları değerlendirilmiştir (Tablo 2). Elde edilen sonuçlara göre; katılımcıların “Dini Başa Çıkma Ölçeği” nin “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması $22,89 \pm 4,794$ (7 – 28), “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması ise $7,44 \pm 2,909$ (3 – 12) olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların “Dini Yönelim Ölçeği” nin “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması $40,83 \pm 7,006$ (19 – 55), “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması ise $41,03 \pm 7,553$ (17 – 55) olarak bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması $41,13 \pm 14,126$ (0 – 70) olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanlar (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	n	\bar{x}	S	Min	Max
DBÇÖ^a	Pozitif DBÇ ^c	150	22,89	4,794	7	28
	Negatif DBÇ ^c	150	7,44	2,909	3	12
DYÖ^b	İçsel DY ^d	150	40,83	7,006	19	55
	Dışsal DY ^d	150	41,03	7,553	17	55
Endişe ve Anksiyete Ölçeği		150	41,13	14,126	0	70

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre; “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre; “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması kadınlarda $23,42 \pm 4,940$ (7 – 28), erkeklerde ise $22,07 \pm 4,470$ (10 – 28); “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu

puan ortalaması kadınlarda $7,13 \pm 2,920$ (3 – 12), erkeklerde $7,92 \pm 2,850$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Kadınlar ile erkekler arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($Z=-2,463$; $p<0,0,5$).Ancak “Negatif Dini Başa Çıkma” alt sekmesi puanları açısından erkekler ile kadınlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($Z=-1,632$; $p>0,05$).

Katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması kadınlar için $41,66 \pm 7,580$ (19 – 55), erkekler için $39,56 \pm 5,840$ (23 – 53) olarak bulunmuştur. Katılımcıların “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması ise kadınlarda $40,54 \pm 7,540$ (17 – 55), erkeklerde $41,80 \pm 7,570$ (22 – 55) olarak tespit edilmiştir. Kadınlar ile erkekler arasında “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunurken ($Z=-2,177$; $p<0,05$); “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($Z=-1,146$; $p>0,05$).

Araştırmadaki katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması kadınlarda $41,26 \pm 14,410$ (0 – 70), erkeklerde ise $40,92 \pm 13,790$ (0 – 67) olarak bulunmuştur. Ancak kadınlar ile erkekler arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($Z=-0,029$; $p>0,05$).

4.2 Ölçeklerden Alınan Ortalama Puanlar ve Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Dağılımlarının İncelenmesi

Bu bölümde yer alan tablolarda cinsiyetlere göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, yaşa göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, medeni durumuna göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, öğrenim durumuna göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, mesleğe göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, aylık gelire göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, katılımcıların kendi gelirlerini nasıl bulduklarına göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, özel eğitim alan çocuk sayısına göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, çocuğunun tanı aldığı yaşa göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması, ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcıların ölçeklerden alınan puanlarının

karşılaştırılması ile sosyal desteğin olup olmamasına göre ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması detaylı olarak incelenecektir.

Tablo 4. Cinsiyetlere Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	Z	p
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	Kadın	91	23,42	4,94	25,00	7	28	-2,463	0,014*
		Erkek	59	22,07	4,47	23,00	10	28		
	Negatif DBÇ ^c	Kadın	91	7,13	2,92	7,00	3	12	-1,632	0,103
		Erkek	59	7,92	2,85	9,00	3	12		
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	Kadın	91	41,66	7,58	42,00	19	55	-2,177	0,029*
		Erkek	59	39,56	5,84	40,00	23	53		
	Dışsal DY ^d	Kadın	91	40,54	7,54	40,00	17	55	-1,146	0,252
		Erkek	59	41,80	7,57	43,00	22	55		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği		Kadın	91	41,26	14,41	42,00	0	70	-0,029	0,977
		Erkek	59	40,92	13,79	42,00	0	67		

* $p < 0,05$

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmaya katılanların yaşlarına göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir. Bu sonuçlara göre; “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması 30 yaş altında olanlarda $23,41 \pm 4,266$ (10 – 28), 31 ile 40 yaş arasında olanlarda $22,65 \pm 5,191$ (7 – 28), 41 ile 50 yaş arasında olanlarda $22,95 \pm 4,266$ (10 – 28) ve 51 yaş ve üstünde olanlarda ise $22,86 \pm 3,848$ (16 – 28) olarak bulunmuştur. Ancak yaşlara göre “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($X^2=0,967$; $p>0,05$). Katılımcıların “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması 30 yaş altında olanlarda $8,03 \pm 2,809$ (3 – 12), 31 ile 40 yaş arasında olanlarda $7,53 \pm 2,839$ (3 – 12), 41 ile 50 yaş arasında olanlarda $6,87 \pm 3,073$ (3 – 12) ve 51 yaş ve üstünde olanlarda ise $7,29 \pm 3,147$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Ancak yaşlara göre “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar yoktur ($X^2=2,572$; $p>0,05$).

Araştırmaya katılanların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması 30 yaş altında olanlarda $42,38 \pm 6,758$ (25 – 55), 31 ile 40 yaş arasında

olanlarda $39,89 \pm 7,002$ (23 – 55), 41 ile 50 yaş arasında olanlarda $41,60 \pm 7,379$ (19 – 55) ve 51 yaş ve üstünde olanlarda ise $40,00 \pm 5,292$ (32 – 47) olarak bulunmuştur. Ancak yaşlara göre “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($X^2=3,502$; $p>0,05$). Katılımcıların “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması 30 yaş altında olanlarda $42,41 \pm 7,744$ (21 – 54), 31 ile 40 yaş arasında olanlarda $41,11 \pm 7,468$ (22 – 55), 41 ile 50 yaş arasında olanlarda $40,10 \pm 7,400$ (17 – 51) ve 51 yaş ve üstünde olanlarda ise $39,86 \pm 9,263$ (30 – 55) olarak bulunmuştur. Ancak yaşlara göre “Dışsal Dini Başa Çıkma” alt sekmesi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($X^2=2,106$; $p>0,05$).

Tablo 5. Yaşa Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Yaş	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	X^2	p
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	30 Yaş ve Altı	29	23,41	4,807	25	14	28	0,967	0,809
		31 - 40	74	22,65	5,191	24	7	28		
		41 - 50	40	22,95	4,266	24	10	28		
		51 ve Üstü	7	22,86	3,848	23	16	28		
	Negatif DBÇ ^c	30 Yaş ve Altı	29	8,03	2,809	9	3	12	2,572	0,462
		31 - 40	74	7,53	2,839	7	3	12		
		41 - 50	40	6,87	3,073	7	3	12		
		51 ve Üstü	7	7,29	3,147	7	3	12		
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	30 Yaş ve Altı	29	42,38	6,758	43	25	55	3,502	0,320
		31 - 40	74	39,89	7,002	41	23	55		
		41 - 50	40	41,60	7,379	42	19	55		
		51 ve Üstü	7	40,00	5,292	40	32	47		
	Dışsal DY ^d	30 Yaş ve Altı	29	42,41	7,744	43	21	54	2,106	0,551
		31 - 40	74	41,11	7,468	41,5	22	55		
		41 - 50	40	40,10	7,400	40	17	51		
		51 ve Üstü	7	39,86	9,263	39	30	55		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	30 Yaş ve Altı	29	40,07	14,099	42	9	64	4,897	0,180	
	31 - 40	74	39,32	13,798	40,5	0	68			
	41 - 50	40	43,98	14,885	45	0	70			
	51 ve Üstü	7	48,29	10,563	53	33	60			

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması 30 yaş altında olanlarda $40,07 \pm 14,099$ (9 – 64), 31 ile 40 yaş arasında olanlarda $39,32 \pm 13,798$ (0 – 68), 41 ile 50 yaş arasında olanlarda $43,98 \pm 14,885$ (0 – 70) ve

51 yaş ve üstünde olanlarda ise $78,29 \pm 10,563$ (33 – 60) olarak bulunmuştur. Ancak yaşlara göre “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar yoktur ($X^2=4,897$; $p>0,05$).

Tablo 6. Medeni Durumuna Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Medeni Durum	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	X^2	p
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	Evli	135	22,99	4,80	24,00	7	28	3,968	0,138
		Bekar	3	26,00	1,73	27,00	24	27		
		Diğer	12	20,92	4,81	21,50	12	28		
	Negatif DBÇ ^c	Evli	135	7,48	2,97	8,00	3	12	0,506	0,777
		Bekar	3	7,67	1,16	7,00	7	9		
		Diğer	12	6,92	2,64	6,00	3	12		
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	Evli	135	40,99	6,96	41,00	23	55	3,932	0,140
		Bekar	3	46,00	7,21	48,00	38	52		
		Diğer	12	37,83	6,91	38,00	19	45		
	Dışsal DY ^d	Evli	135	41,11	7,47	42,00	21	55	0,134	0,935
		Bekar	3	42,00	2,00	42,00	40	44		
		Diğer	12	39,92	9,48	40,50	17	54		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	Evli	135	41,01	14,41	42,00	0	70	1,144	0,564	
	Bekar	3	49,33	16,80	53,00	31	64			
	Diğer	12	40,42	10,14	40,00	28	59			

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmıştır (Tablo 5). Elde edilen sonuçlara göre; “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması evlilerde $22,99 \pm 4,800$ (7 – 28), bekarlarda $26,00 \pm 1,730$ (24 – 27) ve diğer grupta yer alanlarda $20,92 \pm 4,810$ (12 – 28); “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması evlilerde $7,48 \pm 2,970$ (3 – 12), bekarlarda $7,67 \pm 1,160$ (7 – 9) ve diğer grupta yer alanlarda ise $6,92 \pm 2,640$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Ancak katılımcıların medeni durumları arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” ($X^2=3,968$) ve “Negatif Dini Başa Çıkma” ($X^2=0,506$) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Araştırmadaki katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması evli olanlarda $40,99 \pm 6,960$ (23 – 55), bekar olanlarda $46,00 \pm 7,210$ (38 – 52) ve diğer grupta yer alanlarda $37,83 \pm 6,910$ (19 – 45); “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması ise evli olanlarda $41,11 \pm 7,470$ (21 – 55), bekar olanlarda $42,00 \pm 2,000$ (40 – 44) ve diğer grupta bulunanlarda $39,92 \pm 9,480$ (17 – 54) olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların medeni durumları arasında “İçsel Dini Yönelim” ($X^2=3,932$) ve “Dışsal Dini Yönelim” ($X^2=0,134$) alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$).

Katılımcıların medeni durumlarına göre “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları değerlendirildiğine ise; evlilerin ölçek ortalama puanının $41,01 \pm 14,410$ (0 – 70), bekarların ölçek ortalama puanının $49,33 \pm 16,80$ (31 – 64) ve diğer grupta bulunanların ölçek ortalama puanının $40,42 \pm 10,140$ (28 – 59) olduğu görülmüştür. Fakat katılımcıların medeni durumları arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($X^2=1,144$; $p>0,05$).

Araştırmada yer alan katılımcıların öğrenim durumlarına göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir. Bu sonuçlara göre; “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması ilkokul mezunları ve daha öncesi için $23,94 \pm 4,242$ (13 – 28), ortaokul mezunlarında $22,47 \pm 5,446$ (7 – 28), lise mezunlarında $23,31 \pm 4,464$ (10 – 28), üniversite mezunu ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezun olanlarda $21,77 \pm 4,857$ (10 – 28) olarak bulunmuştur. Ancak katılımcıların öğrenim durumları arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($X^2=4,875$; $p>0,05$). Katılımcıların “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması ise ilkokul mezunları ve daha öncesi için $7,57 \pm 2,903$ (3 – 12), ortaokul mezunlarında $8,08 \pm 2,725$ (3 – 12), lise mezunlarında $7,76 \pm 2,861$ (3 – 12) ve üniversite mezunu ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezun olanlarda $6,23 \pm 2,931$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Katılımcıların öğrenim durumları arasında “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($X^2=8,236$; $p<0,05$). Katılımcıların “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puanları açısından öğrenim durumları arasındaki bu farklılık; üniversite

mezunları ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezunları ile ortaokul ve lise mezunları arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak negatif dini başa çıkma davranışı ortaokul mezunlarında ve lise mezunlarında üniversite ve daha yüksek öğrenim durumundan mezun olanlara göre daha yüksek oranda görülmektedir.

Tablo 7. Öğrenim Durumuna Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Öğrenim Durumu	n	\bar{x}	s	M	Mn	Max	χ^2	p	Fark
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	İlkokul	35	23,94	4,242	25	13	28	4,875	0,181	
		Ortaokul	38	22,47	5,446	24	7	28			
		Lise	42	23,31	4,464	24	10	28			
		Üniversite Üzeri	35	21,77	4,857	23	10	28			
	Negatif DBÇ ^c	İlkokul	35	7,57	2,903	8	3	12	8,236	0,041*	2 - 4 3 - 4
		Ortaokul	38	8,08	2,725	9	3	12			
		Lise	42	7,76	2,861	8	3	12			
		Üniversite Üzeri	35	6,23	2,931	6	3	12			
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	İlkokul	35	42,34	6,164	42	24	52	5,406	0,144	
		Ortaokul	38	39,03	6,867	40	19	53			
		Lise	42	41,98	7,111	42	23	55			
		Üniversite Üzeri	35	39,91	7,504	40	24	55			
	Dışsal DY ^d	İlkokul	35	42,80	7,344	43	25	55	11,871	0,008*	1 - 4 2 - 4
		Ortaokul	38	42,74	8,136	44	17	54			
		Lise	42	40,55	7,002	40	21	51			
		Üniversite Üzeri	35	38,00	6,979	38	23	52			
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	İlkokul	35	42,80	11,629	42	9	61	0,814	0,846		
	Ortaokul	38	40,05	14,247	42	0	66				
	Lise	42	40,86	15,060	44	9	70				
	Üniversite Üzeri	35	40,94	15,509	44	0	69				

* $p < 0,05$

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmaya katılanların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması ilkokul mezunları ve daha öncesi için $42,34 \pm 6,164$ (24 – 52), ortaokul mezunlarında $39,03 \pm 6,867$ (19 – 53), lise mezunlarında $41,98 \pm 7,111$ (23 – 55) ve üniversite mezunu ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezun olanlarda $39,91 \pm 7,504$ (24 – 55) olarak bulunmuştur. Katılımcıların öğrenim durumları arasında “İçsel Dini Yönelim” alt ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($X^2=0,144$; $p>0,05$). Araştırmaya katılanların “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması ilkokul mezunları ve daha öncesi için $42,80 \pm 7,344$ (25 – 55), ortaokul mezunlarında $42,74 \pm 8,136$ (17 – 54), lise mezunlarında $40,55 \pm 7,002$ (21 – 51) ve üniversite mezunu ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezun olanlarda $38,00 \pm 6,979$ (23 – 52) olarak bulunmuştur. Katılımcıların öğrenim durumları arasında “Dışsal Dini Yönelim” alt ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($X^2=11,871$; $p<0,05$). Katılımcıların “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puanlar açısından öğrenim durumları arasındaki bu farklılık; ilkokul ve ortaokul mezunları ile üniversite ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezun olanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak; dışsal dini yönelim davranışının görülme oranı üniversite ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezun olanlara göre ilkokul ve ortaokul mezunlarında daha yüksektir.

Araştırmaya katılanların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması ilkokul mezunları ve daha öncesi için $42,80 \pm 11,629$ (9 – 61), ortaokul mezunlarında $40,05 \pm 14,247$ (0 – 66), lise mezunlarında $40,86 \pm 15,060$ (9 – 70) ve üniversite mezunu ve daha yüksek öğrenim düzeyinden mezun olanlarda $40,94 \pm 15,509$ (0 – 69) olarak bulunmuştur. Katılımcıların öğrenim durumları arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($X^2=0,814$; $p>0,05$).

Araştırmada yer alan katılımcıların mesleklerine göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmıştır (Tablo 7). Elde edilen sonuçlara göre; “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması memurlarda $22,83 \pm 4,690$ (14 – 28), çiftçilerde $21,00 \pm 5,290$ (13 – 27), serbest meslek grubunda olanlarda $20,33 \pm 4,900$ (11 – 26), ev hanımlarında $24,84 \pm 4,030$ (10 – 28) ve diğer mesleklerden birinde çalışanlarda $22,22 \pm 4,900$ (7 – 28) olarak bulunmuştur.

Katılımcıların meslekleri arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($X^2=16,086$; $p<0,05$). Pozitif dini başa çıkma davranışlarında meydana gelen bu farklılık; ev hanımları ile çiftçi ve serbest meslekler grupları arasındaki ve ev hanımları ile diğer meslek gruplarında çalışanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Ev hanımlarında pozitif dini başa çıkma davranışı görülme oranı çiftçilere, serbest meslek gruplarında çalışanlara ve diğer meslek gruplarında çalışanlara göre daha yüksektir. Katılımcıların “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması; memurlar için $7,50 \pm 2,970$ (3 – 12), çiftçiler için $7,80 \pm 2,780$ (3 – 10), serbest meslek grubu için $7,78 \pm 2,440$ (4 – 11), ev hanımları için $7,39 \pm 2,920$ (3 – 12) ve diğer mesleklerden birinde çalışanlar için ise $7,40 \pm 3,010$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Ancak katılımcıların meslekleri arasında “Negatif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($X^2=0,232$; $p>0,05$).

Tablo 8. Mesleğe Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Meslek	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	X ²	p	Fark
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	Memur	12	22,83	4,69	23,00	14	28	16,086	0,003*	2 – 4 3 – 4 4 – 5
		Çiftçi	5	21,00	5,29	23,00	13	27			
		Serbest Meslek	9	20,33	4,90	21,00	11	26			
		Ev Hanımı	44	24,84	4,03	27,00	10	28			
		Diğer	80	22,22	4,90	23,00	7	28			
	Negatif DBÇ ^c	Memur	12	7,50	2,97	7,00	3	12	0,232	0,994	
		Çiftçi	5	7,80	2,78	9,00	3	10			
		Serbest Meslek	9	7,78	2,44	8,00	4	11			
		Ev Hanımı	44	7,39	2,92	7,00	3	12			
		Diğer	80	7,40	3,01	7,50	3	12			
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	Memur	12	40,50	8,48	41,00	24	53	6,865	0,143	
		Çiftçi	5	38,00	8,28	40,00	24	46			
		Serbest Meslek	9	38,56	5,57	40,00	26	45			
		Ev Hanımı	44	42,68	7,90	42,50	19	55			
		Diğer	80	40,30	6,22	40,50	23	55			
	Dışsal DY ^d	Memur	12	40,33	6,13	39,50	25	49	3,644	0,456	
		Çiftçi	5	43,20	7,73	46,00	30	49			
		Serbest Meslek	9	37,33	7,79	38,00	28	51			
		Ev Hanımı	44	40,82	8,21	41,50	17	54			
		Diğer	80	41,54	7,37	42,00	22	55			
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	Memur	12	37,67	12,56	36,00	19	64	3,094	0,542		
	Çiftçi	5	44,40	11,50	42,00	29	60				
	Serbest Meslek	9	46,56	12,16	45,00	32	67				
	Ev Hanımı	44	41,64	15,21	42,00	0	70				
	Diğer	80	40,55	14,16	42,00	0	69				

*p<0,05

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmaya katılan katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt sekmesi puan ortalaması; memurlar için $40,50 \pm 8,480$ (24 – 53), çiftçiler için $38,00 \pm 8,280$ (24 – 46), serbest meslek grubu için $38,56 \pm 5,570$ (26 – 45), ev hanımları için $42,68 \pm 7,900$ (19 – 55) ve diğer mesleklerden birinde çalışanlar için ise $40,30 \pm 6,220$ (23 – 55) olarak bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların “Dışsal Dini Yönelim” alt sekmesi puan ortalaması; memurlarda $40,33 \pm 6,130$ (25 – 49), çiftçilerde $43,20 \pm 7,730$ (30 – 49), serbest meslek grubunda çalışanlarda $37,33 \pm 7,790$ (28 – 51), ev hanımlarında $40,82 \pm 8,210$ (17 – 54) ve diğer mesleklerden birinde çalışanlarda $41,54 \pm 7,370$ (22 – 55) olarak tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların meslekleri arasında “İçsel Dini Yönelim” ($X^2=6,865$) ve “Dışsal Dini Yönelim” ($X^2=3,644$) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$).

Katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması; memurlarda $37,67 \pm 12,560$ (19 – 64), çiftçilerde $44,40 \pm 11,500$ (29 – 60), serbest meslek grubunda çalışanlarda $46,56 \pm 12,160$ (32 – 67), ev hanımlarında $41,64 \pm 15,210$ (0 – 70) ve diğer mesleklerden birinde çalışanlarda $40,55 \pm 14,160$ (0 – 69) olarak bulunmuştur. Fakat katılımcıların meslekleri arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($X^2=3,094$; $p>0,0542$).

Araştırmaya katılanların aylık gelir durumlarına göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir. Bu sonuçlara göre; katılımcıların “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması 3.000 TL ve altında gelire sahip olanlarda $23,70 \pm 4,816$ (7 – 28), 3.001 TL ile 4.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $23,15 \pm 4,639$ (10 – 28), 4.001 TL ile 5.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $20,89 \pm 5,051$ (10 – 28) ve 5.001 TL ve üstünde aylık gelire sahip olanlarda $21,39 \pm 4,421$ (11 – 28) olarak bulunmuştur. Katılımcıların aylık gelirleri arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($X^2=9,988$; $p<0,05$). Bu farklılık 3.000 TL ve altında aylık gelire sahip olanlar ile 4.001 – 5.000 TL arasında, 5.001 TL ve üstünde aylık gelirler arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Katılımcıların “Negatif Dini

Başa Çıkma” alt sekmesi puan ortalaması ise 3.000 TL ve altında gelire sahip olanlarda $8,08 \pm 2,553$ (3 – 12), 3.001 TL ile 4.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $7,33 \pm 3,180$ (3 – 12), 4.001 TL ile 5.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $7,06 \pm 2,775$ (3 – 12), 5.001 TL ve üstünde aylık gelire sahip olanlarda $6,00 \pm 2,910$ (3 – 12) olarak tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların aylık gelirleri arasında “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puanı açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($X^2=7,639$; $p>0,05$).

Tablo 9. Aylık Gelire Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Aylık Gelir	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	X^2	p	Fark
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	3000 TL ve Altı	60	23,70	4,806	25	7	28	9,988	0,019*	1 - 3 1 - 4
		3001 - 4000 TL	54	23,15	4,639	24	10	28			
		4001 - 5000 TL	18	20,89	5,051	22	10	28			
		5001 TL ve Üstü	18	21,39	4,421	23	11	28			
	Negatif DBÇ ^c	3000 TL ve Altı	60	8,08	2,553	9	3	12	7,639	0,054	
		3001 - 4000 TL	54	7,33	3,180	7	3	12			
		4001 - 5000 TL	18	7,06	2,775	7	3	12			
		5001 TL ve Üstü	18	6,00	2,910	6	3	12			
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	3000 TL ve Altı	60	41,55	6,516	42	19	55	5,636	0,131	
		3001 - 4000 TL	54	41,48	7,412	42	23	55			
		4001 - 5000 TL	18	39,61	6,400	40	26	52			
		5001 TL ve Üstü	18	37,72	7,458	39	24	50			
	Dışsal DY ^d	3000 TL ve Altı	60	42,52	8,229	43	17	55	19,838	0,000*	1 - 3 2 - 3 1 - 4 2 - 4
		3001 - 4000 TL	54	42,20	6,508	43	22	55			
		4001 - 5000 TL	18	37,56	6,793	39	23	49			
		5001 TL ve Üstü	18	36,06	5,975	36	25	48			
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	3000 TL ve Altı	60	42,03	13,050	42	0	66	2,346	0,504		
	3001 - 4000 TL	54	39,59	14,940	40	0	70				
	4001 - 5000 TL	18	44,89	10,654	44	28	69				
	5001 TL ve Üstü	18	38,94	17,834	42	0	68				

* $p<0,05$

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmada yer alan katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması 3.000 TL ve altında gelire sahip olanlarda $41,55 \pm 6,516$ (19 – 55), 3.001 TL ile 4.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $41,48 \pm 7,412$ (23 – 55), 4.001 TL ile 5.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $39,61 \pm 6,400$ (26 – 52), 5.001 TL ve üstünde aylık gelire sahip olanlarda $37,72 \pm 7,458$ (24 – 50) olarak bulunmuştur. Katılımcıların aylık gelirleri arasında “İçsel Dini

Yönelim” alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($X^2=5,636$; $p>0,05$). Katılımcıların “Dışsal Dini Yönelim” alt sekmesi puan ortalaması ise 3.000 TL ve altında gelire sahip olanlarda $42,52 \pm 8,229$ (17 – 55), 3.001 TL ile 4.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $42,20 \pm 6,508$ (22 – 55), 4.001 TL ile 5.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $37,56 \pm 6,793$ (23 – 49), 5.001 TL ve üstünde aylık gelire sahip olanlarda $36,06 \pm 5,975$ (25 – 48) olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların aylık gelirleri arasında “Dışsal Dini Yönelim” alt ölçeği puanı açısından ise bulunan fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($X^2=19,838$; $p<0,05$). Katılımcıların aylık gelirleri arasındaki “Dışsal Dini Yönelim” alt sekmesi puanları açısından farklılık; 3.000 TL ve altında aylık gelire sahip olanlar ile 4.001 – 5.000 TL arasında aylık gelire sahip olanlar ve 5.001 TL ve üstünde aylık gelirlere sahip olanlar arasındaki farklılıktan; 3.001 – 4.000 TL arasındaki aylık gelire sahip olanlar ile 4.001 – 5.000 TL arasında aylık gelire sahip olanlar ve 5.001 TL ve üstünde aylık gelirlere sahip olanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” nden aldıkları puanların ortalaması ise 3.000 TL ve altında gelire sahip olanlarda $42,03 \pm 13,050$ (0 – 66), 3.001 TL ile 4.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $39,59 \pm 14,940$ (0 – 70), 4.001 TL ile 5.000 TL arası aylık gelire sahip olanlarda $44,89 \pm 10,654$ (28 – 69), 5.001 TL ve üstünde aylık gelire sahip olanlarda $38,94 \pm 17,834$ (0 – 68) olarak tespit edilmiştir. Fakat katılımcıların aylık gelirleri arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($X^2=2,346$; $p>0,05$).

Araştırmadaki katılımcıların kendi gelir düzeylerini nasıl bulduklarına göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmıştır (Tablo 9). Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt sekmesi puan ortalaması; kendi gelir düzeyini çok iyi olarak ifade edenlerde $11,00$, iyi olarak ifade edenlerde $22,09 \pm 5,200$ (7 – 28), orta olarak ifade edenlerde $23,04 \pm 4,660$ (10 – 28), kötü olarak ifade edenlerde $23,41 \pm 4,440$ (10 – 28) ve çok kötü olarak ifade edenlerde $25,40 \pm 3,210$ (21 – 28) olarak bulunmuştur. Katılımcıların “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması ise; kendi gelir düzeyini çok iyi olarak ifade edenlerde $4,00$, iyi olarak ifade edenlerde $7,03 \pm 2,940$ (3 – 12),

orta olarak ifade edenlerde $7,48 \pm 2,970$ (3 – 12), kötü olarak ifade edenlerde $7,93 \pm 2,430$ (3 – 12) ve çok kötü olarak ifade edenlerde $7,60 \pm 4,340$ (3 – 12) olarak tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların kendi gelir düzeylerini nasıl algıladıkları arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” ($X^2=5,370$) ve “Negatif Dini Başa Çıkma” ($X^2=2,666$) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$).

Tablo 10. Katılımcıların Kendi Gelirlerini Nasıl Bulduklarına Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Size göre Gelir durumunuz ne düzeydedir?	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	χ^2	p
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	Çok İyi	1	11,00	-	11,00	11	11	5,370	0,251
		İyi	34	22,09	5,20	23,00	7	28		
		Orta	83	23,04	4,66	24,00	10	28		
		Kötü	27	23,41	4,44	25,00	10	28		
		Çok Kötü	5	25,40	3,21	27,00	21	28		
	Negatif DBÇ ^c	Çok İyi	1	4,00	-	4,00	4	4	2,666	0,615
		İyi	34	7,03	2,94	7,00	3	12		
		Orta	83	7,48	2,97	8,00	3	12		
		Kötü	27	7,93	2,43	8,00	3	12		
		Çok Kötü	5	7,60	4,34	9,00	3	12		
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	Çok İyi	1	26,00	-	26,00	26	26	2,625	0,622
		İyi	34	40,76	6,23	41,50	26	55		
		Orta	83	41,17	7,20	41,00	23	55		
		Kötü	27	40,19	7,32	41,00	19	50		
		Çok Kötü	5	42,20	5,76	40,00	37	52		
	Dışsal DY ^d	Çok İyi	1	28,00	-	28,00	28	28	3,000	0,558
		İyi	34	41,59	6,41	43,00	23	51		
		Orta	83	41,04	7,53	40,00	21	55		
		Kötü	27	41,11	8,50	43,00	17	55		
		Çok Kötü	5	39,40	10,29	34,00	30	52		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	Çok İyi	1	54,00	-	54,00	54	54	7,013	0,135	
	İyi	34	39,94	13,46	42,00	0	70			
	Orta	83	39,58	15,15	40,00	0	69			
	Kötü	27	46,22	10,32	43,00	23	66			
	Çok Kötü	5	44,80	15,72	50,00	17	55			

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması; kendi gelir düzeyini çok iyi olarak ifade edenler için 26,00, iyi olarak ifade edenler için $40,76 \pm 6,230$ (26 – 55), orta olarak ifade edenler için $41,17 \pm 7,200$ (23 – 55), kötü olarak ifade edenler için $40,19 \pm 7,320$ (19 – 50) ve çok kötü olarak ifade edenler için $42,20 \pm 5,760$ (37 – 52) olarak bulunmuştur. Katılımcıların “Dışsal Dini Yönelim” alt ölçeği puan ortalaması ise; kendi gelir düzeyini çok iyi olarak ifade edenler için 28,00, iyi olarak ifade edenler için $41,59 \pm 6,410$ (23 – 51), orta olarak ifade edenler için $41,04 \pm 7,530$ (21 – 55), kötü olarak ifade edenler için $41,11 \pm 8,500$ (17 – 55) ve çok kötü olarak ifade edenler için $39,40 \pm 10,290$ (30 – 52) olarak tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların kendi gelir düzeylerini nasıl algıladıkları arasında “İçsel Dini Yönelim” ($X^2=2,625$) ve “Dışsal Dini Yönelim” ($X^2=3,000$) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Araştırmadaki katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması; kendi gelir düzeyini çok iyi olarak ifade edenlerde 54,00, iyi olarak ifade edenlerde $39,94 \pm 13,460$ (0 – 70), orta olarak ifade edenlerde $39,58 \pm 15,150$ (0 – 59), kötü olarak ifade edenlerde $46,22 \pm 10,320$ (23 – 66) ve çok kötü olarak ifade edenlerde $44,80 \pm 15,720$ (17 – 55) olarak bulunmuştur. Fakat katılımcıların kendi gelir düzeylerini nasıl algıladıkları arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($X^2=7,013$; $p>0,05$).

Katılımcıların sahip oldukları özel eğitim alan çocuk sayısına göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmıştır (Tablo 10). Elde edilen sonuçlara göre; katılımcıların “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması özel eğitim alan çocuk sayısı bir olanlarda $22,85 \pm 4,720$ (7 – 28), birden fazla olanlarda $23,31 \pm 5,720$ (11 – 28); “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması ise özel eğitim alan çocuk sayısı bir olanlarda $7,50 \pm 2,870$ (3 – 12), birden fazla olanlarda ise $6,85 \pm 3,360$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Ancak katılımcıların sahip oldukları özel eğitim alan çocuk sayısına göre “Pozitif Dini Başa Çıkma” ($Z=-0,722$) ve “Negatif Dini Başa Çıkma” ($Z=-0,756$) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 11. Özel Eğitim Alan Çocuk Sayısına Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Özel eğitim alan kaç çocuğunuz var?	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	Z	p
DBÇ ^a	Pozitif DBÇ ^c	1	137	22,85	4,72	24,00	7	28	-0,722	0,470
		1'den Fazla	13	23,31	5,72	26,00	11	28		
	Negatif DBÇ ^c	1	137	7,50	2,87	8,00	3	12	-0,756	0,449
		1'den Fazla	13	6,85	3,36	6,00	3	12		
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	1	137	40,67	6,68	41,00	19	55	-0,970	0,332
		1'den Fazla	13	42,54	9,99	45,00	24	55		
	Dışsal DY ^d	1	137	41,09	7,55	42,00	17	55	-0,532	0,595
		1'den Fazla	13	40,38	7,88	40,00	28	55		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	1	137	40,58	13,66	42,00	0	70	-1,935	0,053	
	1'den Fazla	13	46,92	17,98	53,00	0	69			

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmadaki katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması özel eğitim alan çocuk sayısı bir olanlarda $40,67 \pm 6,680$ (19 – 55), birden fazla olanlarda $42,54 \pm 9,990$ (24 – 55); “Dışsal Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması ise özel eğitim alan çocuk sayısı bir olanlarda $41,09 \pm 7,550$ (17 – 55), birden fazla olanlarda ise $40,38 \pm 7,880$ (28 – 55) olarak tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların sahip oldukları özel eğitim alan çocuk sayısına göre “İçsel Dini Yönelim” (Z=-0,970) ve “Dışsal Dini Yönelim” (Z=-0,532) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalamaları; sahip olduğu özel eğitim alan çocuk sayısı bir olanlarda $40,58 \pm 13,660$ (0 – 70), birden fazla olanlarda ise $46,92 \pm 17,980$ (0 – 69) olarak bulunmuştur. Fakat katılımcıların sahip oldukları özel eğitim alan çocuk sayısına göre “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Z=-1,935; $p>0,05$).

Araştırmadaki katılımcıların çocuklarının tanı aldıkları yaşa göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmıştır (Tablo 11). Katılımcıların “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt sekmesi puan ortalaması çocuğu 5 yaş ve altında tanı alanlarda $22,82 \pm 4,905$ (7 – 28), 6 ile 11 yaşları arasında tanı alanlarda $23,54 \pm 3,503$ (16 –

28) olarak bulunmuştur. Katılımcılar “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puanı açısından çocuklarının tanı alma yaşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($Z=-0,138$; $p>0,05$). Katılımcıların “Negatif Dini Başa Çıkma” alt sekmesi puan ortalaması çocuğu 5 yaş ve altında tanı alanlarda $7,53 \pm 2,901$ (3 – 12), 6 ile 11 yaşları arasında tanı alanlarda $6,54 \pm 2,961$ (3 – 10) olarak bulunmuştur. Katılımcılar “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puanı açısından çocuklarının tanı alma yaşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($Z=-1,150$; $p>0,05$).

Tablo 12. Çocuğunun Tanı Aldığı Yaşa Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Yaş	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	Z	p
DBÇ ^a	Pozitif DBÇ ^c	0 - 5	137	22,82	4,905	24	7	28	-0,138	0,890
		6 - 11	13	23,54	3,503	24	16	28		
	Negatif DBÇ ^c	0 - 5	137	7,53	2,901	8	3	12	-1,150	0,250
		6 - 11	13	6,54	2,961	7	3	10		
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	0 - 5	137	40,83	7,290	41	19	55	-0,378	0,705
		6 - 11	13	40,85	2,672	40	37	45		
	Dışsal DY ^d	0 - 5	137	41,23	7,688	42	17	55	-1,207	0,227
		6 - 11	13	39,00	5,802	40	30	47		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği		0 - 5	137	41,28	13,445	42	0	70	-0,444	0,657
		6 - 11	13	39,46	20,630	43	0	66		

* $p<0,05$

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması çocuğu 5 yaş ve altında tanı alanlarda $40,83 \pm 7,290$ (19 – 55), 6 ile 11 yaşları arasında tanı alanlarda $40,85 \pm 2,672$ (37 – 45) olarak bulunmuştur. Katılımcılar “İçsel Dini Yönelim” alt ölçeği puanı açısından çocuklarının tanı alma yaşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($Z=-0,378$; $p>0,05$). Katılımcıların “Dışsal Dini Yönelim” alt sekmesi puan ortalaması çocuğu 5 yaş ve altında tanı alanlarda $41,23 \pm 7,688$ (17 – 55), 6 ile 11 yaşları arasında tanı alanlarda $39,00 \pm 5,802$ (30 – 47) olarak bulunmuştur. Katılımcılar “Dışsal Dini Yönelim” alt ölçeği puanı açısından çocuklarının tanı alma yaşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($Z=-1,207$; $p>0,05$).

Katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması çocuğu 5 yaş ve altında tanı alanlarda $41,28 \pm 13,445$ (0 – 70), 6 ile 11 yaşları arasında tanı

alanlarda $39,46 \pm 20,630$ (0 – 66) olarak bulunmuştur. Katılımcılar “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından çocuklarının tanı alma yaşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($Z=-0,444$; $p>0,05$).

Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan ile olmayan katılımcıların “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmış ve bulunan sonuçlar Tablo 12’de verilmiştir. Bu sonuçlara göre; “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt boyutu puan ortalaması ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcıların $21,00 \pm 5,380$ (10 – 28), olmayan katılımcıların $23,34 \pm 4,550$ (7 – 28); “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması ise ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcıların $7,66 \pm 2,960$ (3 – 12), olmayan katılımcıların ise $7,39 \pm 2,910$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır ($Z=-2,288$; $p<0,05$). Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan kişilerde pozitif dini başa çıkma davranışı görülme oranı olmayanlara göre daha yüksektir. Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($Z=-0,460$; $p>0,05$).

Tablo 13. Ailesinde Başka Özel Eğitim Gereksinimi Olan Katılımcılar ile Olmayan Katılımcıların Ölçeklerden Alınan Puanlarının Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Ailede Başka Özel Eğitim Gereksinimi Olan Biri Var mı?	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	Z	p
DBÇ ^a	Pozitif DBÇ ^c	Evet	29	21,00	5,38	21,00	10	28	-2,288	0,022*
		Hayır	121	23,34	4,55	24,00	7	28		
	Negatif DBÇ ^c	Evet	29	7,66	2,96	8,00	3	12	-0,460	0,646
		Hayır	121	7,39	2,91	7,00	3	12		
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	Evet	29	39,24	7,05	38,00	24	53	-1,668	0,095
		Hayır	121	41,21	6,97	42,00	19	55		
	Dışsal DY ^d	Evet	29	41,31	7,27	43,00	28	55	-0,183	0,854
		Hayır	121	40,97	7,65	41,00	17	55		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği	Evet	29	43,34	13,25	46,00	0	69	-1,093	0,275	
	Hayır	121	40,60	14,33	41,00	0	70			

* $p < 0,05$

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt boyutu puan ortalaması ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcıların $39,24 \pm 7,050$ (24 – 53), olmayan katılımcıların $41,21 \pm 6,970$ (19 – 55); “Dışsal Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması ise ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcıların $41,31 \pm 7,270$ (28 – 55), olmayan katılımcıların ise $40,97 \pm 7,650$ (17 – 55) olarak bulunmuştur. Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında “İçsel Dini Yönelim” (Z=-1,668) ve “Dışsal Dini Yönelim” (Z=-0,183) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p > 0,05$).

Araştırmadaki katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları; ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olanlarda $43,34 \pm 13,250$ (0 – 69); olmayanlarda ise $40,60 \pm 14,330$ (0 – 70) olarak bulunmuştur. Fakat ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur (Z=-1,093; $p > 0,05$).

Araştırmada yer alanların sosyal desteği olup olmama durumlarına göre “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları karşılaştırılmıştır (Tablo 13). Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların “Pozitif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması sosyal desteği olanlarda $22,71 \pm 4,810$ (7 – 28), olmayanlarda $23,20 \pm 4,800$ (10 – 28); “Negatif Dini Başa Çıkma” alt ölçeği puan ortalaması ise sosyal desteği olanlarda $7,38 \pm 2,890$ (3 – 12), olmayanlarda $7,55 \pm 2,960$ (3 – 12) olarak bulunmuştur. Ancak sosyal desteği olan katılımcılar ile olmayanlar arasında “Pozitif Dini Başa Çıkma” ($Z=-0,786$) ve “Negatif Dini Başa Çıkma” ($Z=-0,302$) alt ölçeği puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$).

Tablo 14. Sosyal Desteğin Olup Olmamasına Göre Ölçeklerden Alınan Puanların Karşılaştırılması (n=150)

Ölçekler	Alt Boyutlar	Sosyal Desteğiniz Var mı?	n	\bar{x}	s	M	Min	Max	Z	p
DBÇ ^a	Pozitif DBÇ ^c	Evet	95	22,71	4,81	24,00	7	28	-0,786	0,432
		Hayır	55	23,20	4,80	24,00	10	28		
	Negatif DBÇ ^c	Evet	95	7,38	2,89	7,00	3	12	-0,302	0,762
		Hayır	55	7,55	2,96	8,00	3	12		
DY ^b	İçsel DY ^d	Evet	95	40,14	6,87	41,00	19	55	-1,608	0,108
		Hayır	55	42,04	7,14	42,00	24	55		
	Dışsal DY ^d	Evet	95	41,20	8,11	42,00	17	55	-0,699	0,485
		Hayır	55	40,75	6,55	40,00	25	54		
Endişe ve Anksiyete Ölçeği		Evet	95	41,09	14,30	42,00	0	70	0,000	1,000
		Hayır	55	41,18	13,96	42,00	0	68		

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Katılımcıların “İçsel Dini Yönelim” alt sekmesi puan ortalaması sosyal desteği olanlar için $40,14 \pm 6,870$ (19 – 55), olmayanlar için $42,04 \pm 7,140$ (24 – 55); “Dışsal Dini Yönelim” alt sekmesi puan ortalaması ise sosyal desteği olanlar için $41,20 \pm 8,110$ (17 – 55), olmayanlar için $40,75 \pm 6,550$ (25 – 54) olarak tespit edilmiştir. Ancak sosyal desteği olanlar ile olmayanlar arasında “İçsel Dini Yönelim” ($Z=-1,608$) ve “Dışsal Dini Yönelim” ($Z=-0,699$) alt ölçeği

puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puan ortalaması sosyal desteği olanlarda $41,09 \pm 14,300$ (0 – 70), olmayanlarda ise $41,18 \pm 13,960$ (0 – 68) olarak bulunmuştur. Sosyal desteği olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($Z=0,000$; $p>0,05$).

Ölçekler Arasındaki Korelasyonların İncelenmesi

Tablo 15. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanlar Arasındaki Korelasyonlar (n=150)

		DBÇÖ ^a		DYÖ ^b		Endişe ve Anksiyete Ölçeği	
		Pozitif DBÇ ^c	Negatif DBÇ ^c	İçsel DY ^d	Dışsal DY ^d		
DBÇÖ ^a	Pozitif DBÇ ^c	r	1,000	-	-	-	
		p	0,000	-	-	-	
	Negatif DBÇ ^c	r	0,191	1,000	-	-	-
		p	0,019*	0,000	-	-	-
DYÖ ^b	İçsel DY ^d	r	0,667	0,149	1,000	-	-
		p	0,000*	0,069	0,000	-	-
	Dışsal DY ^d	r	0,423	0,490	0,435	1,000	-
		p	0,000*	0,000*	0,000*	0,000	-
Endişe ve Anksiyete Ölçeği		r	0,071	0,000	-0,009	0,020	1,000
		p	0,387	0,995	0,910	0,812	0,000

* $p<0,05$

a: Dini Baş Çıkma Ölçeği; b: Dini Yönelim Ölçeği; c: Dini Başa Çıkma; d: Dini Yönelim

Araştırmadaki katılımcıların “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Dini Yönelim Ölçeği” ve “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları arasındaki ilişki değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 14’te ifade edilmiştir. Bu sonuçların ışığında; “Dini Başa Çıkma Ölçeği” nin “Olumlu Dini Başa Çıkma” alt ölçeği ile “Olumsuz Dini Başa Çıkma” alt sekmesi arasında olumlu yönlü çok küçük bir ilişki ($r=0,191$); “Dini Yönelim Ölçeği” nin “İçsel Dini Yönelim” alt ölçeği ile “Dışsal Dini Yönelim” alt ölçeği arasında ise olumlu yönlü orta düzeyde ilişki ($r=0,435$) tespit edilmiş ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p<0,05$) Araştırmada “Olumlu Dini Başa Çıkma” alt ölçeği ile

“İçsel Dini Yönelim” alt ölçeği($r=0,667$) ve “Dışsal Dini Yönelim” alt ölçeği ($r=0,423$) arasında olumlu yönlü orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). “Olumsuz Dini Başa Çıkma” alt ölçeği ile “İçsel Dini Yönelim” alt ölçeği arasında olumlu yönlü zayıf ilişki tespit edilmiş olup ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir ($r=0,149$; $p>0,05$). “Olumsuz Dini Başa Çıkma” alt ölçeği ile “Dışsal Dini Yönelim” alt ölçeği arasında ise olumlu yönlü orta düzey ilişki tespit edilmiş olup bu ilişki istatistiksel açıdan anlamlıdır($r=0,490$; $p<0,05$). Katılımcıların “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” ile “Olumlu Dini Başa Çıkma” ($r=0,071$), “Olumsuz Dini Başa Çıkma” ($r=0,000$), “İçsel Dini Yönelim” ($r=-0,009$) ve “Dışsal Dini Yönelim” ($r=0,020$) alt ölçeği arasında ilişki saptanamamıştır ($p>0,05$).

Katılımcıların Dini Başa Çıkma Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeğinden Aldıkları Puanların Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi ile Endişe ve Anksiyete Ölçeği Puanları Yordama Durumu

Olumlu dini başa çıkma, olumsuz başa çıkma, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelime göre endişe ve anksiyeteyi yordamak için çoklu doğrusal regresyon analizi yapıldı. Olumlu dini başa çıkma, olumsuz başa çıkma, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim birlikte endişe ve anksiyetenin anlamlı yordayıcısı olmadığı saptanmıştır($F(4, 145)=0,764$, $p>0,05$).

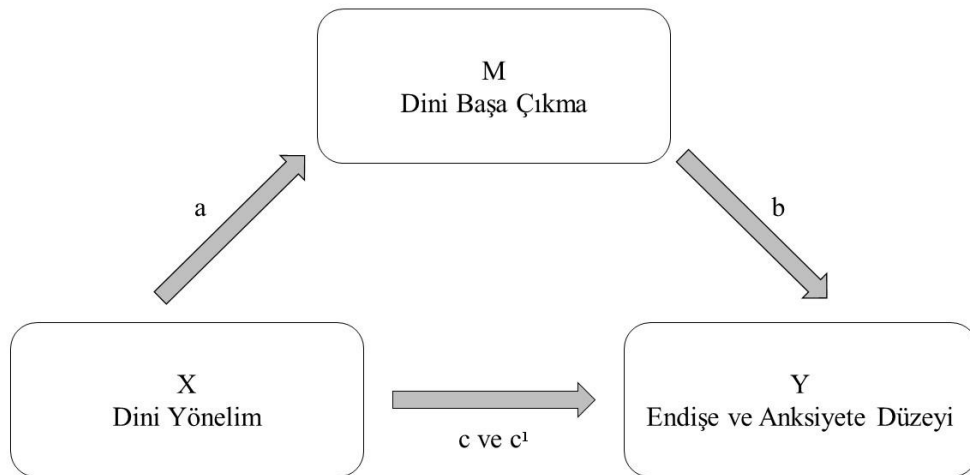
Tablo 16. Katılımcıların Dini Başa Çıkma Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeğinden Aldıkları Puanların Endişe ve Anksiyete Ölçeği Puanları Yordama Durumu

	B	Sh.	β	t	p	R	R ²	F	p
(Constant)	41,472	7,551		5,492	0,000				
Pozitif DBÇ ^a	0,432	0,338	0,146	1,273	0,205				
Negatif DBÇ ^a	0,091	0,460	0,019	0,198	0,844	0,144	0,021	0,764	0,550
İçsel DY ^b	-0,385	0,246	-	-	0,119				
Dışsal DY ^b	0,119	0,209	0,063	0,568	0,571				

a: Dini Baş Çıkma; b: Dini Yönelim

Dini Yönelim ile Endişe ve Anksiyete Arasındaki İlişkide Dini Başa Çıkma Biçimlerinin Aracı Rolünün İncelenmesi

Analizler, SPSS 25.0 programına eklenen Hayes (2012) tarafından geliştirilen PROCESS Makro kullanılarak ve araştırma modeline uygun olan "MultipleMediation Model 4" seçilene yapılmıştır. Bulgular, 5000 bootstrap örnekleme ile tahminler %95 güven aralığında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Yapılan çalışmada dini yönelim yordayıcı değişken, endişe ve anksiyete düzeyi yordanan değişken olarak alınarak dini başa çıkma biçimleri aracı değişken olarak ele alınmıştır. Aracı değişken analizi modellemesi ve açıklaması Şekil 1.'de verilmiştir.

Şekil 1. Aracı Değişken Analizi Modeli

- X= (Dini Yönelim) bağımsız değişken,
- Y= (Endişe ve Anksiyete Düzeyi) bağımlı değişken,
- M= (Dini Başa Çıkma) aracı değişkendir.
- a= X'in M üzerine etkisi,
- b= M'nin Y üzerine etkisi
- c= X'in Y üzerine direkt etkisi
- c¹= X'in ve M'nin Y üzerindeki toplam etkisidir.

İlk olarak içsel dini yönelim ve endişe ve anksiyete düzeyi arasında pozitif dini başa çıkma davranışının aracı rolü incelenmiştir. Elde edilen analiz

sonuçlarına göre; içsel dini yönelim davranışı endişe ve anksiyete düzeyini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır ($\beta=-0,052$; $t=-0,637$; $p>0,05$). Benzer şekilde, pozitif dini başa çıkma davranışı endişe ve anksiyete düzeyini istatistiksel olarak anlamlı şekilde yordamamaktadır ($\beta=0,051$; $t=0,622$; $p>0,05$). Analiz bulguları; içsel dini yönelim davranışı ve endişe ve anksiyete düzeyi arasındaki ilişkide pozitif dini başa çıkma davranışının aracı rolü incelemek için uygun değildir.

Dışsal dini yönelim ve endişe ve anksiyete düzeyi arasında pozitif dini başa çıkma davranışının aracı rolü incelenmiştir. Bulunan sonuçlarına göre; dışsal dini yönelim davranışı endişe ve anksiyete düzeyini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır ($\beta=0,036$; $t=0,436$; $p>0,05$). Analiz bulguları; dışsal dini yönelim davranışı ve endişe ve anksiyete düzeyi arasındaki ilişkide pozitif dini başa çıkma davranışının aracı rolü incelemek için uygun değildir.

İçsel dini yönelim ve endişe ve anksiyete düzeyi arasında negatif dini başa çıkma davranışının aracı rolü incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; negatif dini başa çıkma davranışı endişe ve anksiyete düzeyini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamamaktadır ($\beta=0,050$; $t=0,604$; $p>0,05$). Analiz bulgularına göre; içsel dini yönelim davranışı ve endişe ve anksiyete düzeyi arasındaki ilişkide negatif dini başa çıkma davranışının aracı rolü incelemek için uygun değildir.

Bu çalışmada çalışma evreni olarak seçilen özel eğitim alan çocukların ebeveynlerinden bir örneklem oluşturularak dini yönelim ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide dini baş etme biçimlerinin rolü araştırılmış olup farklılaşmaların cinsiyet, sosyo-demografik farklılıklar incelenmiştir. Ayrıca dini yönelim ile endişe ve anksiyete düzeyi arasındaki ilişki ile dini başa çıkmanın aracı rolü incelenmiştir. Araştırmada kullanılan yöntem ve ölçekler ile evren ve örneklem seçimi açıklanmıştır.

Dini Yönelim ve Kaygı Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Göre Dağılımından Elde Edilen Sonuçlar

Katılımcıların demografik değişkenleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir düzeyi) ile dini başa çıkma ölçeği (pozitif dini başa çıkma $\bar{X}=22,89 \pm 4,794$, negatif dini başa çıkma $\bar{X}=7,44 \pm 2,909$) dini yönelim ölçeği (içsel dini yönelim $\bar{X}=40,83 \pm 7,006$, dışsal dini yönelim $\bar{X}=41,03 \pm 7,553$) ve

endişe ve anksiyete düzeyi ölçeği puanları ortalamaları ($\bar{X}=41,13 \pm 14,126$) karşılaştırılmıştır. Erkekler ve kadınlar arasında pozitif dini başa çıkma alt sekmesi arasında kayda değer farklar bulunmuştur. Sonuçlar cinsiyetin pozitif dini başa çıkabilme alt ölçeğinde farklılaşmanın olabileceğini ortaya koymuştur. Ancak negatif dini başa çıkabilmede cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatürde benzer bir çalışmada pozitif dini başa çıkabilme alt ölçeğinde kadınların erkeklere oranla daha yüksek ortalamaya sahip olduğu ancak negatif dini başa çıkabilmede anlamlı bir fark bulunmamıştır (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017). Çalışma bunun kadınların “hayra yorma”, “dua etme” vb. gibi etkinliklere daha fazla başvurmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.

İçsel dini yönelim alt ölçeğinde ise kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark bulunurken dışsal dini yönelimde ise bir fark bulunamamıştır. Aynı ölçeği kullanan bir araştırmada ise benzer olarak içsel dini yönelim alt ölçeğinde kadınların ortalaması anlamlı bir şekilde daha yüksek çıkarken bu araştırmanın bulgularından farklı olarak dışsal dini yönelimde de anlamlı bir fark bulunmuştur (Eryücel, 2018).

Araştırmaya katılan katılımcıların endişe ve anksiyete ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların ebeveynleri ile yapılmış benzer bir çalışmada kadınların erkeklere göre daha fazla anksiyete puanı aldıkları görülmüştür (Akça & Özyürek, 2019). Çalışmalar arasındaki bu farklılık örneklem farkından dolayı olabileceği düşünülmektedir.

Dini başa çıkma ölçeği alt ölçeği olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Alan yazım alanında yapılan taramada da benzer şekilde dini başa çıkmanın yaş ile farklılaşmasına dair anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Murat & Kızılgeçit, 2017).

Dini yönelim ölçeği ve alt ölçekleri olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında yaş grupları arasında anlamlı istatistikî bir fark bulunamamıştır. Literatürde bu bulguyu destekler biçimde yaş ile dini yönelim arasında bir ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalar vardır (Eryücel, 2018).

Endişe ve anksiyete ölçeği yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde yaş grupları arasında endişe ve anksiyetelerinde anlamlı bir fark

bulunmamaktadır. Yapılan benzer araştırmalarda bu çalışmasının bulgusuna paralel olarak yaş ile endişe ve anksiyete düzeyi arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir (ifti, öneren, & önem, 2013)

Dini başa çıkma leği alt leği olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma; dini yönelim leği ve alt sekmeleri olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim; endişe ve anksiyete leği puanlarında doğdukları ülkelere göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum ankete katılanların doğum yerlerine ve uyruklarına göre ayırımında Türkiye ve Kıbrıs seçenekleri arasındaki katılımcı farkından dolayı olabilir. İleriki çalışmalarda doğum yeri farklı ülkelerden katılımcılar ile araştırma genişletilebilir.

Dini başa çıkma leği alt leği olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum Rize ilinde yapılan bir alan çalışmasıyla benzerlik göstermektedir (Murat & Kızılgeçit, 2017). Bu durum ankete katılanların medeni duruma göre ayırımında birçoğunun evli oluşundan kaynaklanabilir. Sonraki araştırmalarda farklı medeni durumdaki katılımcılar ile bu çalışma geliştirilebilir.

Dini yönelim leği ve alt ölçekleri olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum alan yazımdaki çalışmalar ile uyumludur (Uysal, 2015). Bu durum ankete katılanların medeni duruma göre ayırımında birçoğunun evli oluşundan kaynaklanabilir. Sonraki araştırmalarda farklı medeni durumdaki katılımcılar ile bu çalışma geliştirilebilir.

Endişe ve anksiyete leği medeni durumlara göre değerlendirildiğinde medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulguyu destekleyen çalışma alan yazında mevcuttur (Medeni, İlhan, & Medeni, 2020). Bu durum ankete katılanların medeni duruma göre ayırımında birçoğunun evli oluşundan kaynaklanabilir. Sonraki araştırmalarda farklı medeni durumdaki katılımcılar ile bu çalışma geliştirilebilir.

Dini başa çıkma leği alt sekmesi olan pozitif dini başa çıkma ölçeğinde eğitim durumuna göre kayda değer bir farklılık bulunmamıştır. Dini başa çıkma leği alt sekmesi olan negatif dini başa çıkma ölçeğinde eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılıkların ilki okuryazar olmayan ile ilkokul mezunları arasında olup negatif dini başa çıkma puanı

okuma yazma olmayanlarda daha yüksektir. Başka bir ayrışan grup ise yine okuma yazma bilmeyenler ile üniversite ve üstü eğitim görenler arasındadır. Ayrıca ortaokul ve lise ile üniversite ve üzeri eğitim düzeyindekilerde de anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark eğitim düzeyinin yükselmesinin negatif başa çıkma puanını düşürdüğünü göstermektedir. Literatürde pozitif başa çıkmanın farklılaşp negatif başa çıkmanın farklılaşmadığı (Murat & Kızılgeçit, 2017) çalışmalar varken eğitim düzeyi ile negatif başa çıkmanın bu çalışma ile paralel şekilde bulunduğu çalışmalar da rastlanmıştır (Şentepe, 2009).

Dini yönelim ölçeği ve alt ölçekleri olan içsel dini yönelim puanlarında eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Dini yönelim ölçeği ve alt ölçekleri olan dışsal dini yönelim puanlarında eğitim durumuna göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılıklar çoğunlukla eğitim seviyesi arttıkça dışsal dini yönelimin azaldığı yönündedir. Bu durum benzer çalışma bulgularını destekler niteliktedir (Murat & Kızılgeçit, Dini Başa Çıkma ve Psikopatoloji İlişkisi (Rize Örneği), 2017).

Endişe ve anksiyete ölçeği eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde eğitim duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Benzer çalışmalarda paralele sonuçlar içermektedir (Medeni, İlhan, & Medeni, 2020, s. 633).

Dini başa çıkma ölçeği alt ölçeği olan pozitif dini başa çıkma ölçeğinde mesleklere göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ev hanımlarının pozitif dini başa çıkabilme puanları ($\bar{X}=24,84 \pm 4,03$) çiftçilere, serbest meslek sahiplerine göre ve diğer grubundaki meslek sahiplerine göre ciddi bir şekilde yüksektir. Bu durum kadınların daha fazla hayra yorma, dua etme vb. davranışları ile açıklanabileceğini ileri süren çalışmalar mevcuttur (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017) Dini başa çıkma ölçeği alt ölçeği olan negatif dini başa çıkma ölçeğinde mesleklere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Olumsuz dini başa çıkma her meslekte benzerlik göstermektedir.

Dini yönelim ölçeği ve alt ölçekleri olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında mesleklere durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum meslek farklılıklarının gelecek araştırmalarda daha alt kategorilere indirilerek araştırılması gerektiğini göstermektedir.

Endişe ve anksiyete ölçeği gelir durumlarına göre değerlendirildiğinde mesleklere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Tüm meslek sahipleri için

puan birbirinden farklı ortalamada çıksa da sonuç olarak anlamlı bir fark ortaya konmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan negatif ölçeğinde gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durum daha önce gelirin dini başa çıkma düzeylerini etkileyeceği hipotezi ile yapılan araştırmalar ile benzerlik göstermektedir (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017). Pozitif dini başa çıkmada ise gelir düzeyi daha düşük grupların yüksek gruplara göre anlamlı olarak daha yüksektir.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim puanlarında gelir düzeyine durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini yönelim ölçeği ve alt ölçekleri olan dışsal dini yönelim puanlarında gelir düzeyine göre kayda değer bir fark bulunmuştur. Düşük gelir grubundakilerin dışsal dini yönelimleri daha yüksek gelir gruplarına kıyasla anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu durum kişilerin dini yönelimlerinin kendileri için bir çıkar aracı olarak görme isteğinin düşük gelir grubunda daha fazla gözlemlendiği anlamına gelebilir. Daha fazla gelire sahip olma isteği ile de bu sonuç açıklanabilir.

Endişe ve anksiyete ölçeği gelir durumlarına göre değerlendirildiğinde gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt ölçeği olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde katılımcıların gelir düzeylerini nasıl bulduklarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır bu sonuç Uysal ve arkadaşlarının araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017). Dini yönelim ölçeği ve alt ölçekleri olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında katılımcıların gelir düzeylerini nasıl bulduklarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Endişe ve anksiyete ölçeği medeni durumlara göre değerlendirildiğinde katılımcıların gelir düzeylerini nasıl bulduklarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt ölçeği olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde katılımcıların çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Dini yönelim ölçeği ve alt ölçekleri olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Endişe ve anksiyete ölçeği medeni durumlara göre

değerlendirildiğinde katılımcıların çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt ölçeği olan pozitif dini başa çıkma ölçeğinde katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık vardır. Bu farklılık sıfır bir yaş arasında tanı alan çocukların ebeveynlerinde iki altı yaş tanı alan ebeveynlere göre daha yüksek iken yedi on yaşa arasında tanı alanlar ile kayda değer bir fark yoktur. Bu durum çok küçük yaşta çocuğunun tanı alması ile karşı karşıya gelen ebeveynlerin bu durum ile başa çıkabilmeyi kullandıklarını göstermektedir. Bu durumun daha ileri araştırmalarda incelenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan negatif dini başa çıkma ölçeğinde katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim puanlarında katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Çocuğu bir yaşından önce tanı almış katılımcıların içsel dini yönelmesi iki, üç ve beş ve yedi yaşında çocuğu tanı almış katılımcılara göre daha yüksektir. Bu durum kabaca çocuğu daha küçük yaşlarda tanı alan katılımcıların içsel dini yönelmeye daha fazla meyilli olduklarını göstermektedir.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan dışsal dini yönelim puanlarında katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Endişe ve anksiyete ölçeği eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre dikkate değer bir farklılık bulunmamıştır.

Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan kişilerde pozitif dini başa çıkma davranışı görülme oranı olmayanlara göre daha yüksektir. Bu durum daha önce karşılaştıkları için pozitif dini yönelme öğeleri olan dua etme, hayra yorma gibi aktivitelere daha yatkın olmalarından kaynaklanabilir. Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında negatif dini başa çıkma alt ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim alt ölçeği puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında “Endişe ve Anksiyete Ölçeği” puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Sosyal destek alan ve olmayan katılımcılar arasında dini başa çıkma, dinsel yönelim ve endişe ve anksiyete ölçeklerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Endişe Ve Anksiyetenin Yordanmasında Dini Başa Çıkma İle Dini Yönelim

Ölçekler arasında korelasyon testleri yapılmıştır. Dini başa çıkma ölçeğinin pozitif dini başa çıkma alt boyutu ile negatif dini başa çıkma alt sekmesi arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu durum zayıf da olsa pozitif dini başa çıkma yöntemleri uygulayan kullanıcıların (dua etme, olumlu dini düşünceler vb) olumsuz dini başa çıkma yöntemlerini de kullandıklarını göstermektedir (lanet okuma, kötüleme vb.).

Dini yönelim ölçeğinin içsel dini yönelim alt ölçeği ile dışsal dini yönelim alt sekmesi arasında ise pozitif yönlü orta düzeyde ilişki tespit edilmiş ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu anlamlılık kişilerin dini hem içselleştirmiş hem de dinden bir beklentisi olduğunu göstermektedir. Özellikle örneklem özelinde düşündüğümüzde çocukları için hem dine içsel olarak yönelenlerin dışsal olarak da dinden bir beklentisi olması normal olarak karşılanmalıdır.

Araştırmada pozitif dini başa çıkma alt ölçeği ile içsel dini yönelim alt sekmesi ve dışsal dini yönelim alt sekmesi arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmuştur. Pozitif dini başa çıkma katılımcıların olumlu dini davranışlar ortaya koymasının içsel ve dışsal dini yönelimle korelasyon içinde olması bu tür başa çıkma yöntemi kullananların dini yöneliminin de olması ile açıklanabilir.

Negatif dini başa çıkma alt ölçeği ile dışsal dini yönelim alt ölçeği arasında ise pozitif yönlü orta düzey ilişki tespit edilmiş olup bu ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Negatif dini başa çıkma kendini iyi bir dindar olmadığı için başına

bunların geldiğini düşünmeleri ile ibadetin onlara yarar sağlayacağını düşünen kişiler arasında bir korelasyon çıkması beklenebilir bir sonuçtur. Negatif dini başa çıkma, pozitif dini başa çıkma, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarından hiç biri endişe ve anksiyetenin yordayıcısı olmadığı ortaya konmuştur.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Katılımcıların demografik değişkenleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir düzeyi) ile dini başa çıkma ölçeği (pozitif dini başa çıkma $\bar{X}=22,89 \pm 4,794$, negatif dini başa çıkma $\bar{X}=7,44 \pm 2,909$) dini yönelim ölçeği (içsel dini yönelim $\bar{X}=40,83 \pm 7,006$, dışsal dini yönelim $\bar{X}=41,03 \pm 7,553$) ve endişe ve anksiyete düzeyi ölçeği puanları ortalamaları ($\bar{X}=41,13 \pm 14,126$) karşılaştırılmıştır. Erkekler ve kadınlar arasında pozitif dini başa çıkma alt boyutu arasında kayda değer bir fark bulunmuştur. Kadınların dini pozitif başa çıkma ölçeğinde aldıkları puanlar erkeklere göre anlamlı olarak daha yüksektir. Sonuçlar cinsiyetin pozitif dini başa çıkabilme alt ölçeğinde farklılaşmanın olabileceğini ortaya koymuştur. Ancak negatif dini başa çıkabilmede cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatürde benzer bir çalışmada pozitif dini başa çıkabilme alt ölçeğinde kadınların erkeklere oranla daha yüksek ortalamaya sahip olduğu ancak negatif dini başa çıkabilmede de anlamlı bir fark bulunamamıştır (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017, s. 153). Çalışma bunun kadınların “hayra yorma”, “dua etme” vb. gibi etkinliklere daha fazla başvurmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.

İçsel dini yönelim alt ölçeğinde ise kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark bulunurken dışsal dini yönelimde ise bir fark bulunamamıştır. Kadınların içsel dini yönelimi erkeklere göre anlamlı olarak daha yüksektir. Bu bulguyu destekler nitelikte aynı ölçeği kullanan bir araştırmada ise benzer olarak içsel dini yönelim alt ölçeğinde kadınların ortalaması anlamlı bir şekilde daha yüksek çıkarken bu araştırmanın bulgularından farklı olarak dışsal dini yönelimde de anlamlı bir fark bulunmuştur (Eryücel, 2018, s. 406).

Araştırmaya katılan katılımcıların endişe ve anksiyete ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların ebeveynleri ile yapılmış benzer bir çalışmada kadınların erkeklere göre daha fazla anksiyete puanı aldıkları görülmüştür (Akça & Özyürek, 2019, s. 353). Çalışmalar arasındaki bu farklılık örneklem farkından dolayı olabileceği düşünülmektedir. Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Alanyazım alanında yapılan taramada da benzer şekilde dini başa çıkmanın yaş ile farklılaşmasına dair anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Murat & Kızılgeçit, 2017, s. 125).

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında yaş grupları arasında anlamlı istatistikî bir fark bulunmamıştır. Literatürde bu bulguyu destekler biçimde yaş ile dini yönelim arasında bir ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalar vardır (Eryücel, 2018, s. 401).

Endişe ve anksiyete ölçeği yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde yaş grupları arasında endişe ve anksiyetelerinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Yapılan benzer araştırmalarda bu çalışmasının bulgusuna paralel olarak yaş ile endişe ve anksiyete düzeyi arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir (Çiftçi, Öneren, & Önem, 2013, s. 74)

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde doğdukları ülkelere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum ankete katılanların doğum yerlerine göre ayrımında Türkiye ve Kıbrıs seçenekleri arasındaki katılımcı farkından dolayı olabilir. İleriki çalışmalarda doğum yeri farklı ülkelerden katılımcılar ile araştırma genişletilebilir.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında doğdukları ülkelere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum ankete katılanların doğum yerlerine göre ayrımında Türkiye ve Kıbrıs seçenekleri arasındaki katılımcı farkından dolayı olabilir. İleriki çalışmalarda doğum yeri farklı ülkelerden katılımcılar ile araştırma genişletilebilir.

Endişe ve anksiyete ölçeği yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde doğdukları ülkelere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum ankete katılanların doğum yerlerine göre ayrımında Türkiye ve Kıbrıs seçenekleri arasındaki katılımcı farkından dolayı olabilir. İleriki çalışmalarda doğum yeri farklı ülkelerden katılımcılar ile araştırma genişletilebilir.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum ankete katılanların medeni duruma göre ayrımında birçoğunun evli oluşundan kaynaklanabilir. Sonraki araştırmalarda farklı medeni durumdaki katılımcılar ile bu çalışma geliştirilebilir.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum ankete katılanların medeni duruma göre ayrımında birçoğunun evli oluşundan kaynaklanabilir. Sonraki araştırmalarda farklı medeni durumdaki katılımcılar ile bu çalışma geliştirilebilir.

Endişe ve anksiyete ölçeği medeni durumlara göre değerlendirildiğinde medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum ankete katılanların medeni duruma göre ayrımında birçoğunun evli oluşundan kaynaklanabilir. Sonraki araştırmalarda farklı medeni durumdaki katılımcılar ile bu çalışma geliştirilebilir.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ölçeğinde eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan negatif dini başa çıkma ölçeğinde eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılıkların ilki okuryazar olmayan ile ilkokul mezunları arasında olup negatif dini başa çıkma puanı okuma yazma olmayanlarda daha yüksektir. Başka bir ayrışan grup ise yine okuma yazma bilmeyenler ile üniversite ve üstü eğitim görenler arasındadır. Ayrıca ortaokul ve lise ile üniversite ve üzeri eğitim düzeyindekilerde de anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark eğitim düzeyinin yükselmesinin negatif başa çıkma puanını düşürdüğünü göstermektedir.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim puanlarında eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan dışsal dini yönelim puanlarında eğitim durumuna göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılıklar çoğunlukla eğitim seviyesi arttıkça dışsal dini yönelimin azaldığı yönündedir. Bu durum benzer çalışma bulgularını destekler niteliktedir (Murat & Kızılgöç, 2017, s. 129).

Endişe ve anksiyete ölçeği eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ölçeğinde mesleklere göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ev hanımlarının pozitif dini başa çıkabilme puanları ($\bar{X}=24,84 \pm 4,03$) çiftçilere, serbest meslek sahiplerine göre ve diğer grubundaki meslek sahiplerine göre anlamlı bir şekilde yüksektir. Bu durum kadınların daha fazla hayra yorma, dua etme vb. davranışları ile açıklanabileceğini ileri süren çalışmalar mevcuttur (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017, s. 153)

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan negatif dini başa çıkma ölçeğinde mesleklere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Olumsuz dini başa çıkma her meslekte benzerlik göstermektedir.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında mesleklere durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum meslek farklılıklarının gelecek araştırmalarda daha alt kategorilere indirilerek araştırılması gerektiğini göstermektedir.

Endişe ve anksiyete ölçeği eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde mesleklere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Tüm meslek sahipleri için puan birbirinden farklı ortalama da çıksa da sonuç olarak anlamlı bir fark ortaya konmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ve negatif ölçeğinde gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durum daha önce gelirin dini başa çıkma düzeylerini etkileyeceği hipotezi ile yapılan araştırmalar ile benzerlik göstermektedir (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017, s. 154).

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim puanlarında gelir düzeyine durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan dışsal dini yönelim puanlarında gelir düzeyine göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Düşük gelir grubundakilerin

dışsal dini yönelimleri daha yüksek gelir gruplarına kıyasla anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Endişe ve anksiyete ölçeği gelir durumlarına göre değerlendirildiğinde gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde katılımcıların gelir düzeylerini nasıl bulduklarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır bu sonuç UYSAL ve arkadaşlarının araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Uysal, Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017, s. 154). Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında katılımcıların gelir düzeylerini nasıl bulduklarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu daha önceki araştırmalar ile benzerlik göstermektedir (Gülüşan, 2005, s. 109). Endişe ve anksiyete ölçeği gelir düzeylerine değerlendirildiğinde katılımcıların gelir düzeylerini nasıl bulduklarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Gelir ve anksiyete puanları arasında anlamlı bir farklılık bulan çalışmalar alanyazında bulunmuştur (Öncü, Şahin, Özdemir, Şahin, Çakır, & Öcal, 2013, s. 6). Bunun sebebi çalışmanın üniversite öğrencileri ile yapılmışken bu çalışmada ebeveynler ele alınmıştır. Bu örneklem ve evren farkından dolayı farklı sonuçlar bulunmuş olabilir.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ve negatif dini başa çıkma ölçeklerinde katılımcıların çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarında çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Benzer şekilde yapılan bir araştırmada da çocuk sayısı ile bir ilişki bulunmamıştır (Kurtuluş, 2018, s. 68). Endişe ve anksiyete ölçeği çocuk sayısına göre değerlendirildiğinde katılımcıların çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak çocuk sayısı ile anksiyenin anlamlı olarak farklılaştığı bulgusunda olan araştırmalar vardır (Gürol & Binici, 2017, s. 36).

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ölçeğinde katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık vardır. Bu farklılık sıfır bir yaş arasında tanı alan çocukların ebeveynlerinde iki altı yaş tanı alan ebeveynlere göre daha yüksek iken yedi on yaşa arasında tanı

alanlar ile anlamlın bir fark yoktur. Bu durum çok küçük yaşta çocuğunun tanı alması ile karşı karşıya gelen ebeveynlerin bu durum ile dini pozitif başa çıkabilmeyi kullandıklarını göstermektedir. Bu durumun daha ileri araştırmalarda incelenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan negatif dini başa çıkma ölçeğinde katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan içsel dini yönelim puanlarında katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Çocuğu bir yaşından önce tanı almış katılımcıların içsel dini yönelmesi iki, üç, ve beş ve yedi yaşında çocuğu tanı almış katılımcılara göre daha yüksektir. Bu durum kabaca çocuğu daha küçük yaşlarda tanı alan katılımcıların içsel dini yönelmeye daha fazla meyilli olduklarını göstermektedir. Dini yönelim ölçeği ve alt boyutları olan dışsal dini yönelim puanlarında katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Endişe ve anksiyete ölçeği eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan kişilerde pozitif dini başa çıkma davranışı görülme oranı olmayanlara göre daha yüksektir. Bu durum daha önce karşılaştıkları için pozitif dini yönelme öğeleri olan dua etme, hayra yorma gibi aktivitelere daha yatkın olmalarından kaynaklanabilir. Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında negatif dini başa çıkma alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Ailesinde başka özel eğitim gereksinimi olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında "Endişe ve Anksiyete Ölçeği" puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Sosyal destek alan ve olmayan katılımcılar arasında dini başa çıkma, dinsel yönelim ve endişe ve anksiyete ölçeklerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ölçekler arasında korelasyon testleri yapılmıştır. Dini başa çıkma ölçeğinin pozitif dini başa çıkma alt boyutu ile negatif dini başa çıkma alt boyutu arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu durum zayıf ta olsa pozitif dini başa çıkma yöntemleri uygulayan kullanıcıların (dua etme, olumlu dini düşünceler vb) olumsuz dini başa çıkma yöntemlerini de kullandıklarını göstermektedir (lanet okuma, kötüleme vb.).

Dini yönelim ölçeğinin içsel dini yönelim alt boyutu ile dışsal dini yönelim alt boyutu arasında ise pozitif yönlü orta düzeyde ilişki tespit edilmiş ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu anlamlılık kişilerin dini hem içselleştirmiş hem de dinden bir beklentisi olduğunu göstermektedir. Özellikle örneklem özelinde düşündüğümüzde çocukları için hem dine içsel olarak yönelenlerin dışsal olarak da dinden bir beklentisi olması normal olarak karşılanmalıdır.

Araştırmada pozitif dini başa çıkma alt boyutu ile içsel dini yönelim alt boyutu ve dışsal dini yönelim alt boyutu arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmuştur. Pozitif dini başa çıkma katılımcıların olumlu dini davranışlar ortaya koymasının içsel ve dışsal dini yönelimle korelasyon içinde olması bu tür başa çıkma yöntemi kullananların dini yöneliminin de olması ile açıklanabilir.

Negatif dini başa çıkma alt boyutu ile dışsal dini yönelim alt boyutu arasında ise pozitif yönlü orta düzey ilişki tespit edilmiş olup bu ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Negatif dini başa çıkma kendini iyi bir dindar olmadığı için başına bunların geldiğini düşünmeleri ile ibadetin onlara yarar sağlayacağını düşünen kişiler arasında bir korelasyon çıkması beklenebilir bir sonuçtur.

Negatif dini başa çıkma, pozitif dini başa çıkma, içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim puanlarından hiç biri endişe ve anksiyetenin yordayıcısı olmadığı ortaya konmuştur.

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Sonuç

Çocuk sahibi olmaya kara vermek ve çocuk sahibi olmak evli çiftlerin hayatında önemli bir değişikliğe yol açmaktadır. Ebeveyn olan çiftlerin çocuklarının özel eğitime gereksinim duymaları çiftler üzerinde farklı psikolojik baskılara yol açmaktadır. Bu çalışmanın örneklem seçimi kısıtlılığını oluşturmaktadır. Bu çalışmada çalışma evreni olarak seçilen özel eğitim alan çocukların ebeveynlerinden bir örneklem oluşturularak dini yönelim ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide dini baş etme biçimlerinin rolü araştırılmış olup farklılaşmaların cinsiyet, soysodemografik farklılıklar incelenmiştir. Ayrıca dini yönelim ile endişe ve anksiyete düzeyi arasındaki ilişki ile dini başa çıkmanın aracı rolü incelenmiştir. Araştırmada kullanılan yöntem ve ölçekler ile evren ve örneklem seçimi açıklanmıştır.

Özel eğitime ihtiyaç duyan çocukları olan ebeveynlerin dini başa çıkma dini yönelim ölçeklerinde aldıkları puanlar ile demografik durumları karşılaştırılmış ve alanyazındaki çalışmalar ile karşılaştırılmıştır. Bu sonuçlar ileriki çalışmalar için de bir öncü olarak kullanılabileceği öngörülmüştür.

Kadınların erkeklere oranlara daha yüksek pozitif dini başa çıkma ölçeğinde yüksek puan almaları çocukları özel eğitime ihtiyaç duyan kadınların daha fazla olumlu dini teselliler kullandıklarını ortaya koymaktadır. Burada dini yönelimde erkekler ile farklılaşması kadınların dini yönelim seçimlerinde daha fazla pozitif seçmeleri kendilerini teselli etme ihtiyaçlarının daha fazla olmasından ileri geldiği düşünülebilir.

İçsel dini yönelimde ise kadınların erkeklere göre anlamlı şekilde daha yüksek puanlar almıştır. Bu durum erkeklerin toplumda kendilerini dinsel olarak daha fazla göstermek istedikleri ve içsel yönelimi kadınlara göre daha düşük olduğu olarak yorumlanabileceksede daha ileriki çalışmalar ile bu durumun sebepleri araştırılmalı ve çocukları özel eğitim alan ve almayan bireyler arasındaki farklılaşma da göz önüne alınmalıdır.

Negatif dini başa çıkma puanlarında görülen eğitim düzeyinin yükselmesi ile puanlarda düşme ise eğitim seviyesi ile açıklanabilir. Daha düşük eğitim seviyeleri başa çıkmada dini negatifliğe yönelmesine sebep olabilir.

Gelir grubu daha alt seviyede olan katılımcıların dışsel dini yönelimi daha yüksektir. Kişilerin dini yönelimlerinin kendileri için bir çıkar aracı olarak görme isteğinin düşük gelir grubu da daha fazla gözlemlendiği anlamına gelebilir. Daha fazla gelire sahip olma isteği ile de bu sonuç açıklanabilir.

Dini başa çıkma ölçeği alt boyutu olan pozitif dini başa çıkma ölçeğinde katılımcıların çocuklarının tanı alma yaşına göre küçük yaşta çocuğu tanı alan ebeveynlerin daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Bu durum çok küçük yaşta çocuğunun tanı alması ile karşı karşıya gelen ebeveynlerin bu durum ile dini pozitif başa çıkabilmeyi kullandıklarını göstermektedir.

6.2 Öneriler

Araştırmada kadınların erkeklere göre daha fazla pozitif dini başa çıkma unsurlarını kullanması sadece cinsiyet değil cinsel rol ve sosyolojik konumları ile de ilgili olabilir. İleriki araştırmalarda bu tür ayrımları da test edebilecek ölçekler kullanılabilir. Kadın ve erkeklerin dini başa çıkma boyutları ele alınarak klinik çalışmalarda çocuğu özel eğitim alan kadın ve erkeklere yaklaşımı bu sonuçlara göre ele alınabilir.

Dini yönelimde araştırmacıların daha geniş ve çocuğu özel eğitim alan ve almayanların karşılaştırması yapılabilir. Klinik tarafında ise kadınların içsel dini yönelimlerinin daha yüksek olduğu göze alınabilir.

Araştırmada her ne kadar uyruk ve doğum yerleri dini başa çıkma ve dini yönelim açısından incelenmişse de örneklemin kısıtlılığı nedeni ile bunlar

hakkında kesin yargılara varılmamalıdır. İleriki çalışmalar hem uyruk ve doğum yerleri hem de kültürel olarak farklılıkları göze alarak genişletilebilir.

Sosyolojik olarak eğitim fırsatlarına erişim ile dini başa çıkmada görülen negatif dini başa çıkmayı etkileyip etkilemediği ileriki çalışmalarda araştırılabilir. Çocuğu özel eğitim gören bireylere klinik yaklaşımlarda da eğitim düzeylerine göre yaklaşılması gerekebilir.

Dışsal dini yönelim hem eğitim düzeyi hem de gelir grubu artıkça düşmektedir. Bu iki durum bu çalışmada ayrı ayrı ele alınsa da ileriki çalışmalarda sosyoekonomik düzeyleri ele alınabilir. Klinik çalışmalarda da tek tek eğitim ve geliri göz önüne almak anlamlı olsa da bunların her ikisi de ortak bir etkiye sahip olacağı sosyoekonomik durum göz önünde bulundurulabilir.

Çocuğun tanı alma yaşı ile pozitif dini başa çıkma ilişki küçük yaşta tanı alanların daha fazla pozitif dini başa çıkmaya başvurdukları görülmektedir. Sonraki yaşlarda tanı alan ebeveynlerin bu durum ile başa çıkabilmek için farklı yollar geliştirdiği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Abasiubong, F., Obembe, A. and Ekpo, M. A. (2006) Controlled Study Of Anxiety And Depression İn Mothers Of Children With Learning Disability İn Lagos, Nigeria. *Niger J Med* 15: 124 – 127.
- Akça, F., ve Özyürek, A. (2019). Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş ve Normal Gelişen Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sıkıntıyı Tolere Etme, Depresyon, Anksiyete ve Stres Düzeyleri. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* , 8 (1), 347 – 361.
- Akkök, F. (2003). *Farklı Özelliğe Sahip Olan Çocuk Aileleri Ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar*. (Ed. A. Ataman) Özel Eğitime Giriş Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Arslan, C., Hamarta, E. ve Deniz, E. (2002). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kongre Bildirileri*.
- Aslanoğlu, M. (2004). Otistik, Zihinsel, İşitme, Görme Ve Bedensel Engelli Çocuğu Bulunan Ebeveynlerin Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.
- Ayten, A. ve Öztürk, G. (2012). Dini Başa Çıkma, Şükür Ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (2), 45 – 79
- Chang, E C. (2002). Predicting Suicide Ideation İn An Adolescent Population: Examining The Role Of Social Problem Solving As A Moderator And A Mediator. *Journal Of Personality And Individual Differences*, 32, 1279 – 1291.
- Cin, A., ve Kılıç, M.(2005). *Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerini Azaltmaya Yönelik Bir Grup Rehberliği Uygulaması. Deneysel Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları*. (Ed. Erkan, S. ve Kaya, A.). Ankara: Pegema Yayıncılık.

- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). Dini Yönelimler ve Önyargı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 1366 – 1384.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2020). *Din Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Coşkun, İ., Dünder, Ş. ve Parlak, C. (2014). Türkiye’de Özel Eğitim Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (2008-2013). *Ege Eğitim Dergisi* (15) 2: 375 – 396.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 213 -227
- Çetinkaya, B. (2004). *Ruhsal Açından Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk*, Birinci Baskı. Ankara: Empati Yayınları.
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A. ve Özdemir, D. (2008). Bir Üniversite Hastanesinde Hemodiyaliz Ve Sürekli Ayakta Periton Diyalizi Hastalarında Depresyon, Anksiyete Ve Stresle Başa Çıkma Tutumları. *Türk Nöro-Psikiyatri Dergisi*, 45 (3), 78 – 84.
- Çetrez – İşcan, G., Malkoç, A. (2017). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Umut Düzeylerinin Başa Çıkma Yeterliği ve Yılmazlık Açısından İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1) 0 - 0
- Çiftçi, G. E., Öneren, M. ve Önem, A. (2013). Çalışanlarda Psikolojik Yıldırma ve Endişe Düzeyi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15 (2), 63-81.
- Çiftçi, G. E., Öneren, M., & Önem, A. (2013). Çalışanlarda Psikolojik Yıldırma ve Endişe Düzeyi. *“İş,Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15 (2), 63-81.
- Demir, Ş. Ç. (2013). Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Doktora Tezi*, Bursa.
- Dodge, K. A. ve Price, J. M. (1994). On The Relation Between Social Information Processing And Socially Competent Behavior In Early School – Aged Children. *Child Development*, 65, 1385 – 1397.

- Doğan, M. (2016). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynler İle Sağlıklı Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Dinî Başa Çıkma, Umut ve Sabır Düzeylerinin Karşılaştırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), 3214 – 3245.
- Earnshaw, E. L. (2000). Religious orientation and meaning in life. An exploratory study. Unpublished manuscript. Department of Psychology, Central Methodist College. Fayette MO.
- Ekşi, H. (2001). Başa Çıkma, Dinî Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- Eripek, S. (2005). *Özel Eğitim*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Eryücel, S. (2018). Dini Yönelim ve Başa Çıkma. *Turkish Studies* (13 / 2), 393 – 412.
- Genia, V., & Shaw, D. G. (1991). Religion, intrinsic-extrinsic orientation, and depression. *Review of Religious Research*, 32, 274–283.
- Greening, L. (1997). Adolescent Stealers' And Nonstealers' Social Problem-Solving Skills. *Adolescence*, 32 (125), 5 – 51.
- Gülüşan, G. (2005). Dini İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme ile İlişkisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı.
- Gürol, A., & Binici, Y. (2017). Günübürlük cerrahi geçirecek çocukların annelerinin anksiyete düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 29-38.
- Hamarta, E; Deniz, M. E. ve Uslu, M. (2002). Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Konya: XI. Ulusal Özel Eğitim Kong.*
- Harrison, M. O., Koenig, H. G., Hays, J.C., Eme-Akwari, A. G., & Pargament, K. I. (2001). The epidemiology of religious coping: A review of recent literature. *International Review of Psychiatry*, 13, 86–93.

- Holt, M.K. and Espelage, D.L. (2002). Problem-Solving Skills And Relationship Attributes Among Woman With Eating Disorders. *Journal Of Counseling & Development*, 80, 346 – 354.
- İkis, M. ve Kuşat, A. (2021). Öz-Duyarlık Ve Dini Yönelim İlişkisi. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 109 – 125.
- Kalkan, K. ve Rahime, İ. (2020). Şehit Ailelerinde Dini Yönelimin Ve Algılanan Sosyal Desteğin Psikolojik İyi Oluş ve Travma Sonrası Büyüme İle İlişkisi / The Relationship Of Religious Orientation And Perceived Social Support With Psychological Well-Being And Post-Trauma Growth İn Family Of Martyr. Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Kavas, E. (2013). Dini Tutum – Stresle Başa Çıkma İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37)
- Kazak, A. E. ve Marvin, R. S. (1984). Differences, Difficulties And Adaptation: Stress And Social Networks İn Families With A Handicapped Child. *Family Relations*, 67 – 77.
- Keskin, G., Bilge, A., Engin, E. ve Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı, Anne-Baba Tutumları ve Başa Çıkma Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11 (1), 30 – 37.
- Kırca H. (2002). Duygusal (Görme – İşitme) Özürlü Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Özürlülerinden Etkilenme Durumlarının İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.
- Kula, N. (2005), *Bedensel Engellilik ve Dinî Başa Çıkma*, Dem Yayınları, İstanbul.
- Kula, N. (2002), Deprem ve Dinî Başa Çıkma, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1).
- Kurtuluş, Ö. (2018). Dini Yönelim, Kişilik Özellikleri Ve Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlılık. Lefkoşa: Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klini Psikoloji Anabilim Dalı.

- Kuzgun, Y. ve Sevim, A. S. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum Ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 14 – 27.
- Metin, E. N. (2012). *Özel Gereksinimli Çocuğun Aileye Katılımı*. E. N. Metin (Ed.) *Özel Gereksinimli Çocuklar İçinde*. Ankara: Maya Akademi.
- Murat, A. ve Kızılgeçit, M. (2017). Dini Başa Çıkma ve Psikopatoloji İlişkisi (Rize Örneği). *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (11), 111 – 151.
- Murphy, P. E., Ciarrocchi, J. W., Piedmont, R. L., Cheston, S., Peyrot, M., and Fitchett, G. (2000). The Relation Of Religious Belief And Practices, Depression, And Hopelessness In Persons With Clinical Depression. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 68 (6), 1102 – 1106.
- Natan, K. (2007). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olmayan Annelerin Depresyon Ve Kaygı Düzeyleri. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul
- Öktem, Ö. (1981). *Anksiyetenin Öğrenmeye ve Hafızaya Etkisi*. İstanbul.
- Öncü, B., Şahin, T., Özdemir, S., Şahin, C., Çakır, K., & Öcal, E. (2013). Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Depresyon, Anksiyete Ve Stres Düzeyleri Ve İlişkili Etmenler. *Kriz*, 1-10.
- Özbay, Y. ve Şahin, B. (1997). Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. 1 - 3 Eylül 1997 Ankara. *Türkiye. IV. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri*.
- Özbay, Y., Palancı, M., Kandemir, M. ve Çakır, O. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluşlarının Duygusal Düzenleme, Mizah, Sosyal Öz-Yeterlik Ve Başa Çıkma Davranışları İle Yordanması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 325 – 345.
- Özdoğan, Ö. T. D. ve Erdoğan, E. Y. (2014). Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri Ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: Pdrem Yayınları.

- Pargament, K. I. (1999). The psychology of religion and spirituality? Yes and no. *International Journal for the Psychology of Religion*, 9, 3–16.
- Pargament, K. I., Magyar-Russell, G. M., & Murray-Swank, N. A. (2005). The Sacred And The Search For Significance: Religion As A Unique Process. *Journal Of Social Issues*, 61 (4), 665 – 687.
- Pargament, K.I. (1997). *The Psychology Of Religion And Coping: Theory, Research, Practice*, New York: The Guilford Press.
- Pargament, K.I. (1998). *Religion and Coping, Religion And Mental Health*. USA: Academic Press.
- Patterson, J. (2002). Integrating Family Resilience And Family Stress Theory. *Journal Of Marriage And Family*, 64, 349-360.
- Pelchat, D., Bisson, J., Ricard, N., Perreault, M., ve Bouchard, J. M. (1999). Longitudinal Effects Of An Early Family İntervention Programme On The Adaptation Of Parents Of Children With A Disability. *International Journal Of Nursing Studies*, 36 (6), 465 – 477.
- Reutter, K. K. ve Bigatti, S. M. (2014). Religiosity And Spirituality As Resiliency Resources: Moderation, Mediation, Or Moderated Mediation? *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 53 (1), 56 – 72.
- Şendil, G. ve Balkan, K. İ. (2005). *Anne Baba Olmak Dizisi, Çocuğun Eğitimi Ailede Başlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Toros, F., Tot, Ş. ve Düzovalı, Ö. (2002). Kronik Hastalığı Olan Çocuklar, Anne Ve Babalarındaki Depresyon Ve Anksiyete Düzeyleri. *Klinik Psikiyatri*, 5 (4), 240 – 247.
- Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç, B. Y. ve Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7 (1), 42 - 7.
- Uysal, V., Göktepe, A. K., Karagöz, S., ve İlerisoy, M. (2017). Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlık

Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (52), 139 – 160.

Varol, N. (2010). *Aile Eğitimi*, Üçüncü Basım. Ankara: Kök Yayıncılık.

Wood, A.M.; Maltby, J.; Gillett, R.; Linley, P.A.; Joseph, S. (2008). "The Role of Gratitude in the Development of Social Support, Stress, and Depression: Two Longitudinal Studies", *Journal of Research in Personality*, 42, 854 – 871.

Yazıcı, D. ve Durmuşoğlu, M . (2017). Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştığı Sorunlar Ve Beklentilerinin İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 30 (2), 657 – 681.

Yıldırım – Doğru, S. ve Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 543 – 553.

Yıldızeli, A. İ. (2000). Öğrenme Güçlüğü Çeken Çocuklara Bireyselleştirilmiş Öğretim Yöntemiyle Matematik Öğretimi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya.

Yılmaz, K. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimleri İle Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (29), 129 – 146.

EKLER

Ek – 1: Katılımcı Bilgilendirme Formu

Değerli Katılımcı; Bu çalışmanın amacı, özel eğitim alan çocukların anne ve babalarının dini yönelim ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkide dini baş etme biçimlerinin rolü ortaya koymaya çalışılacaktır. Araştırma tamamen akademik niteliklidir ve çalışmadan elde edilecek veriler bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Bu araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışma esnasında doldurmanız için size ölçekler verilecektir. Ölçeklerde kimlik bilgileriniz alınmayacaktır ve sorulara verdiğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Aşağıdaki onay kutucuğunu “evet” şeklinde işaretlerseniz araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmiş sayılırsınız. Yanıtlarınızı doğru bir şekilde doldurmanız bu çalışmanın sonuçlarının toplum için yararlı bir bilgi olarak kullanılmasını sağlayacaktır. Konu ile ilgili şahsıma aşağıdaki iletişim adresinden mail yoluyla ulaşabilirsiniz.

Desteyiniz için teşekkür ederim.

ADİL ŞAHİN

Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü

E-mail: adillll4@icloud.com

Ek – 2: Aydınlatılmış Onam Formu

Katılımcı Bilgilendirme Formunu okudum. Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı. Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

Ad – Soyad:

Tarih:

İmza:

Ek – 3: Dini Başa Çıkma Ölçeği

Aşağıda yer alan ifadeleri okuduktan sonra, hayatta bir problemle karşılaştığınızda genel olarak nasıl davrandığınızı düşünerek durumunuzu en iyi yansıtan seçeneği işaretleyiniz.

(1)Hemen hemen hiç yapmam (2)Çok az yaparım (3)Orta derecede yaparım (4)Sıklıkla yaparım

1	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, Allah'a daha yakın olmaya çalışırım.	1	2	3	4
2	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, bunun imanımı derinleştirmek için Allah'tan gelen bir imtihan olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4
3	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, Allah'ın sevgisini ve himayesini isterim.	1	2	3	4
4	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, teselli bulmak için Kuran-ı Kerim okurum.	1	2	3	4
5	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, Allah'tan bağışlanma dilerim.	1	2	3	4
6	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, Allah'ın sabırlı olmayı emrettiğini kendime hatırlatırım.	1	2	3	4
7	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, elimden geleni yapar, gerisini Allah'ın takdirine bırakırım.	1	2	3	4
8	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, işlediğim günahlardan dolayı Allah tarafından cezalandırıldığımı inanırım.	1	2	3	4
9	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, Allah'ın beni cezalandırmasına neden olacak ne yaptığımı merak ederim.	1	2	3	4
10	Hayatta bir problemle karşılaştığımda, yeterince sadık bir kul olmadığım için Allah'ın beni cezalandırdığını düşünürüm.	1	2	3	4

Ek – 4: Dini Yönelim Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve bu ifadelerin her birine ne ölçüde katıldığınızı ya da katılmadığınızı uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.

1. Dini inançlarımı, hayatımın diğer tüm alanlarına uygulamak için elimden geleni yapmaya çalışırım.

- Hiç Katılmıyorum Pek Katılmıyorum Kararsızım Biraz Katılıyorum
 Tamamen Katılıyorum

2. Dini inancın bana sağladığı en büyük yarar hüznün ve talihsizliklerle karşılaşığımda beni rahatlatmasıdır.

- Hiç Katılmıyorum Pek Katılmıyorum Kararsızım Biraz Katılıyorum
 Tamamen Katılıyorum

3. Hayata bakışımın temelinde dini inançlarım yatar.

- Hiç Katılmıyorum Pek Katılmıyorum Kararsızım Biraz Katılıyorum
 Tamamen Katılıyorum

4. Dua etmemim başlıca nedeni dua etmem gerektiğinin öğretilmesidir.

- Hiç Katılmıyorum Pek Katılmıyorum Kararsızım Biraz Katılıyorum
 Tamamen Katılıyorum

5. İbadetin en önemli amacı kişiye huzur vermesi ve güven sağlamasıdır.

- Hiç Katılmıyorum Pek Katılmıyorum Kararsızım Biraz Katılıyorum
 Tamamen Katılıyorum

6. Dürüst ve ahlaklı bir yaşam sürdürdüğüm sürece, neye inandığım çok fazla önemli değildir.

- Hiç Katılmıyorum Pek Katılmıyorum Kararsızım Biraz Katılıyorum
 Tamamen Katılıyorum

Ek – 5 : Endişe Ve Anksiyete Ölçeği

1. Sizi sıklıkla endişelendiren konular nelerdir? Yazınız
 - a)
 - b)
 - c)
2. Endişeleriniz size aşırı veya abartılı geliyor mu? (Tercihinize uygun rakamı daire içine alınız)

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiç aşırı								Orta derecede
Tamamen değil								aşırı
aşırı								
3. Son altı ay süresince, aşırı endişeler sizi kaç gün rahatsız etmiştir? (Tercihinize uygun rakamı daire içine alınız)

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiçbir zaman				İki günde bir				Her gün
4. Endişelerinizi kontrol etmekte zorluk yaşıyor musunuz? Mesela, bir şey hakkında endişelenmeye başladığınızda kendinizi durdurmakta zorluk yaşıyor musunuz? (Tercihinize uygun rakamı daire içine alınız)

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiçbir zorluk				Orta derecede				Aşırı
5. Son altı ay süresince, endişeli veya kaygılı olduğunuzda aşağıdaki hislerden biri sizi rahatsız etmiş midir? (Tercihinize uygun rakamı daire içine alınız)
 - a) Dinginleşememe (huzursuzluk), gergin ya da sürekli diken üzerinde olma

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiçbir şekilde				Aşırılığa kaçmadan				Ciddi bir şekilde
 - b) Kolay yorulma

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiçbir şekilde				Aşırılığa kaçmadan				Ciddi bir şekilde
 - c) Odaklanmada güçlük ya da zihin boşalması

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiçbir şekilde				Aşırılığa kaçmadan				Ciddi bir şekilde
 - d) Kolay kızma

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiçbir şekilde				Aşırılığa kaçmadan				Ciddi bir şekilde
 - e) Kas gerginliği

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Hiçbir şekilde				Aşırılığa kaçmadan				Ciddi bir şekilde
 - f) Uyku sorunları (uykuya dalmakta ya da uykuyu sürdürmekte güçlük çekme ya da dinlendirmeyen doyurucu olmayan bir uyku uyuma)

İNTİHAL RAPORU

DİNİ YÖNELİM....

ORJİNALLIK RAPORU

% **10**
BENZERLİK ENDEKSİ

% **9**
İNTERNET KAYNAKLARI

% **4**
YAYINLAR

%
ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

ETİK KURUL RAPORU

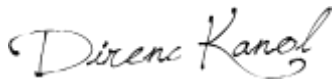
24.03.2021

Sayın Adil Şahin

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz YDÜ/SB/2021/937 proje numaralı ve **“Özel Eğitim Alan Çocukların Ebeveynlerinin Dini Yönetim ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkide Dini Baş Etme Biçimlerinin Rolü”** başlıklı proje önerisi kurulumuzca değerlendirilmiş olup, etik olarak uygun bulunmuştur. Bu yazı ile, başvuru formunuzda belirttiğiniz bilgilerin dışına çıkmamak suretiyle araştırmaya başlayabilirsiniz.

Doçent Doktor Direnç Kanol

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Raportörü

Not: Eğer bir kuruma resmi bir kabul yazısı sunmak istiyorsanız, Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na bu yazı ile başvurup, kurulun başkanının imzasını taşıyan resmi bir yazı temin edebilirsiniz.